

Küresel ve Bölgesel Güçler Çağında Türk Dünyası Nüfusu* *In the Age of Global and Regional Powers the Turkic World Population*

İbrahim GÖKBURUN**

Özet

Bölgesel ve küresel politikalar kavşağında yer alan Türk Dünyası, beşerî ve ekonomik kaynaklarıyla büyük bir güce sahiptir. Bu gücün özgül ağırlığını geniş bir sahaya yayılmış Türk nüfusu oluşturmaktadır. Ancak Türk Dünyası nüfusuyla ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Türk dünyası; coğrafi konumu, yer altı kaynakları ve doğal zenginlikleri günümüz dünyasının ilgi odağı olmuştur. İlgi sadece yer altı kaynaklarına değil; aynı zamanda nüfusun gelişimi ve mevcut potansiyeli, egemen güçler tarafından ilgiyle takip edilmektedir. Çünkü devletler nüfus gücüne dayanarak nüfuzunu korur. Literatürdeki mevcut çalışmalarda kullanılan verilerin güncel olmadığı ve bazı verilerin resmi kaynaklardan temin edilmediği tespit edilmiştir. Türk dünyasının nüfusu ne kadar? Türk Dünyası, küresel ve bölgesel güçler çağında nüfus sayısı ve nitelikleriyle yeni bir güç dengesi olabilir mi? Bu sorular ışığında Türk dünyasında nüfusun gelişimi, nicel değişimi ve coğrafi dağılımının zaman ve mekân perspektifinde ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. 7 bağımsız Türk devleti, 15 özerk Türk cumhuriyetiyle sınırlandırılan çalışmanın verileri; devletlerin resmi istatistik kurumlarından alınmıştır. Türk Dünyasında nüfusun gelişim durumu tablo, grafik ve haritalarla görselleştirilerek coğrafya ilminin bakış açısıyla yorumlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Türk dünyası, 7 bağımsız Türk devleti, 15 özerk Türk cumhuriyeti, nüfus.

* Bu çalışma, Türkistan'da (Kazakistan) Ahmet Yesevi Üniversite'sinde 11-13 Eylül 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen IV. International Congress on Social Kongresi'nde sunulan ve tam metin olarak yayımlanmayan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü. igokburun@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3007-0010.

Abstract

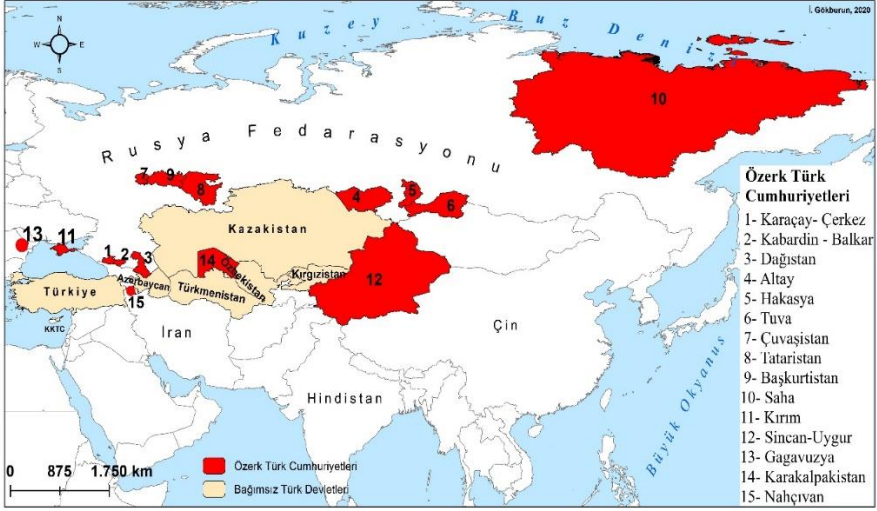
Situated at the crossroads of regional and global policies, the Turkic World has a great power with its human and economic resources. The specific weight of this power stems from the Turkic population spread over a large area. However, studies on the Turkic World population to date have been very limited. Turkish World; geographical location, underground resources and natural riches have been the focus of today's World. Interest is pursued not only by the underground resources but also by the dominant forces of the population's development and its current potential. Because states maintain their influence based on population power. It has been determined that the data used in the current studies in the literature are not up to date and some data are not obtained from official sources. How much is the population of the Turkic world? Could the Turkic World be a new balance of power in the age of global and regional powers with its population and qualities? In the light of these questions, it is aimed to reveal the population development, quantitative change and geographical distribution in the Turkic world in the perspective of time and space. Document review model, one of the qualitative research methods, was used in the study. Data of the study limited to 7 independent Turkic states, 15 autonomous Turkic republics were taken from official statistical units of the states. The development of the population in the Turkic World was illustrated with tables, graphics and maps, and interpreted from the perspective of geography.

Keywords: Turkic world, 7 independent Turkic states, 15 autonomous Turkic republics, population.

Türk Dünyası olarak bilinen coğrafi alan, ana hatlarıyla doğuda Büyük Okyanus'tan batıda Balkanlar'a, kuzeyde Kuzey Buz Okyanusu'dan, güneyde Tibet ve Kıbrıs Adası'na kadar uzanan geniş bir sahayı kapsamaktadır (Dönmez, 1987; Özey, 2013). Dünya üzerinde Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bölgeler; 20°- 90° doğu boylamlarıyla 34°-55° kuzey enlemleri arasında bir dikdörtgen oluşturmaktadır (Özey, 2001, s. 172). Türk Dünyası Coğrafyası; dil, din, ırk, kültür ve medeniyet bakımından ortak değerleri paylaşan Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdir (Özey, 2001, s. 174; Akpınar & Ağca, 2012, s. 3). Farklı inançlara mensup olsa da Türk dilini konuşan ve yaşatan bütün topluluklar Türk Dünyası kapsamında değerlendirilmektedir. Tarih boyunca büyük devletlerin mekânı olan, dünya siyasetine yön veren Türk Dünyası Coğrafyası; XIX. yüzyılın başlarından XX. yüzyılın sonlarına kadar küresel güçlerin mücadele sahası olmuştur. Ancak XX. yüzyılın sonlarında Türk dünyası için yeni bir dönem başlamıştır.

1920'de kurulan Türkiye Cumhuriyeti; 1983 yılına kadar Türk dünyasının tek bağımsız devletidir. 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtının başlamasıyla Kıbrıs'ta 1975'te Türk Federe Devleti kurulmuştur (Denktaş, 2004; Demirer, 1993). Türk

Federe Devleti Meclisinde oybirliğiyle alınan kararla 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) bağımsızlığını ilan etmiştir. Egemenlik hakları, birtakım siyasi nedenlerle uluslararası konjonktürde tartışılrsa da Kıbrıs Adası'nın kuzeyinde KKTC adında bağımsız bir Türk devleti bulunmaktadır.

Harita 1. 7 Bağımsız Türk Devleti ve 15 Özerk Türk Cumhuriyeti.

Türklerin anayurdu Orta Asya ve Kafkasya'da ise XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Rus istilası; XX. yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür. 1922'de kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) 1991 yılına dek bölgede varlığını sürdürmüştür. 1970'li yıllarda sosyalist sistemin çözülmeye başlamasıyla merkezi otorite zayıflamıştır (Uludağ & Mehmedov, 1992, s. 239; Ağdaş, 2006, s. 2). 1989'da Doğu Avrupa'da yaşanan siyasi olaylardan etkilenen SSCB halkları; Baltık devletleri başta olmak üzere bağımsızlık mücadelesine girişmiştir. Sovyetler Birliği olarak bilinen ve 15 farklı devleti, tek çatı altında toplayan SSCB, 1991'de tarihe karışmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla Özbekistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan ve Kırgızistan 1990 yılında egemenliklerini; 1991'de ise bağımsızlıklarını ilan etmiştir (Kamalov, 2011, s. 8).

XXI. yüzyılın başında uluslararası güçler dengesi yeniden şekillenirken Türk Dünyası 7 egemen devlet (Tablo 1) ve 15 Özerk Türk cumhuriyetiyle (Tablo 2) uluslararası alanda realize olmuştur. Ancak Türk dünyasının nüfuzu 7 Bağımsız devlet ve 15 özerk cumhuriyetin sınırlarını aşmaktadır (Harita 1). Mesela Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Yunanistan sınırları dâhilindeki Batı Trakya "Türk Bölgesi" olarak tanımlanmaktadır. Almanya, Fransa gibi ülkelerde yaşayan Türk

nüfusu; göç edip yerleştiği ülkelerin toplam nüfusuna oranla azınlıkta kalmaktadır. Farklı ülkelere bu şekilde dağılmış, Türk nüfusunun varlığı bilinmektedir (Özey, 2013, s. 3-4). Türk Dünyası nüfus gücüyle, daha geniş bir coğrafi alanda nüfuzunu daha etkin şekilde kullanabilir.

Tablo 1. Bağımsız Türk Devletleri.

Bağımsız Türk Devletleri	Nüfus -2020	Nüfus Yoğunluğu	Alanı km ²	Başkent	Bağımsızlık Tarihi
Azerbaycan	10.067.108	116	86.600	Bakü	30 Ağustos 1991
Kazakistan	18.877.100	7	2.717.300	Astana	16 Aralık 1991
Kırgızistan	6.636.800	33	198.951	Bişkek	16 Aralık 1991
Özbekistan	34.558.900	77	447.400	Taşkent	20 Haziran 1991
Türkiye	83.614.362	102	814.578	Ankara	23 Nisan 1920
Türkmenistan	6.031.187	12	488.100	Aşgabat	27 Ekim 1991
KKTC	430.861	128	3.355	Lefkoşa	15 Kasım 1983

Türk Dünyası kavramı, araştırma konusunun doğası gereği etnisite bakımından türdeş bir nüfusun yaşadığı coğrafi alanları ifade etmektedir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde Türk soyundan insanların yoğun olarak yaşadığı yerler, literatürde Türk Dünyası olarak geçmektedir. Ancak Türk Dünyası ülkeleri veya Türk Cumhuriyetleri kavramıyla hangi ülkelerin algılandığı konusunda ortak bir kavramsal çerçeve oluşturulamadığı görülmektedir. Türk Cumhuriyetleri, Türkî Cumhuriyetleri, Orta Asya, Merkezi Asya, Türkistan, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Orta Asya Devletleri, Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk Cumhuriyetleri ve Türk Dili Konuşan Ülkeler kavramlarında içerik ve kapsam birliği oluşturulamamıştır (Yaldız, 2018, s. 21). Bu durumun nedeni 1990'lı yıllara kadar Türkiye'de halkın ve akademik camianın büyük bir kısmı; aynı kültürü, dili ve inancı paylaştığı yanı başındaki Türk Dünyasına karşı kayıtsız kalmasından kaynaklanmıştır. Mesela Kafkasya'da bulunan Azerbaycan; Orta Asya bölgesine dâhil edilemez. Aynı şekilde Farsi bir topluluk olan Tacikistan; Türk Cumhuriyetleri veya Türk Dili Konuşan Ülkeler arasında gösterilemez. Etnik ve dilsel farklılıklara rağmen 500 yıllık ortak bir mirası paylaşmanın ve iç içe yaşamının getirdiği karşılıklı etkileşim; Tacikler ve Türkler arasında kuvvetli bağlar oluşturmuştur (Mastikbekov, 2014, s. 85). Kültürel anlamda Türk Dünyasıyla yoğun bir etkileşim yaşayan Tacikistan halkı, Farsi bir topluluk olup

resmi dili Farsça'nın bir biçimi olan Tacikçe'dir (Eker, 2011, s.365; Sivrioğlu, 2013, s. 1143; Karagözoğlu, 2016, s.182).

Tablo 2. Özerk Türk Cumhuriyetleri

Özerk Türk Cumhuriyetleri	Nüfus 2020	Nüfus Yoğunluğu	Alanı km ²	Başkent	Sınırları dâhilinde bulunduğu ülke
Başkurtistan	4.038.151	92	43.600	Ufa	Rusya Federasyonu
Tataristan	3.902.888	59	66.000	Kazan	
Dağıstan	3.110.858	77	50.300	Mahaçkala	
Çuvaşistan	1.217.818	91	13.300	Çeboksari	
Saha (Yakutistan)	971.996	0.8	1.103.200	Yakutsk	
Kabardin -Balkar	868.350	6	125.000	Nalçik	
Hakasya	534.262	8	61.900	Abakan	
Karaçay-Çerkez	465.528	3	141.000	Çerkesk	
Tuva	327.383	2	170.500	Kızıl	
Altay	220.181	1	170.500	Gorno Altaysk	
Kırım	1.912.622	70	27.000	Akmescit	(Ukrayna-Rusya Tartışmalı bölge)
Gagavuzya	161.765	88	1.832	Komrat	Moldavya
Sincan-Uygur (Doğu Türkistan)	25.230.000	14	1.646.900	Urumçi	Çin Halk Cumhuriyeti
Karakalpakistan	1.923.800	11	165.642	Nukus	Özbekistan
Nahçıvan	459.600	82	5.530	Nahçıvan	Azerbaycan

Nitekim 1993 yılında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan'ın ortak kararıyla kurulan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı'na (TÜRKSOY); Tacikistan üye veya gözlemci üye olarak dâhil olmamıştır (TÜRKSOY, 2019). Bu nedenle Türk dünyasıyla köklü ve çok yönlü bağları bulunan Tacikistan, bu çalışmada Türk Dünyası ülkelerine dahil edilmemiştir. Ayrıca, bazı araştırmalarda Kafkasya bölgesindeki Çeçenistan, İnguşya, Adıge ve Acaristan Özerk Türk cumhuriyetleri arasında gösterilmektedir (Özey, 2013). Tarihi, dini ve kültürel özellikler bakımından Çeçenistan, İnguşya, Adıge ve Acaristan halkları

Türk kültürüyle ortak değerleri paylaşmakta olup köklü bağları bulunmaktadır. Ancak Çeçenistan, İnguşya, Adıge ve Acaristan halkları konuştuıkları dil açısından Kafkasya dil grubu içinde yer almaktadır (Tavkul, 2009; Yıldız, 2006).

Literatürde sık sık karşılaşılan bu kavramsal belirsizlik Türk Dünyası ülkelerinin kapsamı hususunda bir karışıklığa yol açmaktadır. Bazı araştırmacılar Tacikistan'ı Türk Dünyasına dahil etmiştir (Dönmez, 1987; Doğanay, 1995; Özey, 2011; Özey, 2013; Atalay, 2013; Atalay, 2016; Ecevit, 2013; Akseki vd., 2014). Orta Asya Ülkeleri kavramını kullanan ancak Türk Dünyasına odaklanan bazı araştırmalar da Tacikistan'ı, Türk cumhuriyetleri arasında göstermiştir (Kara, 2006; Durmuş ve Yılmaz, 2013; Akseki vd., 2014). Bazı araştırmalarda ise hiçbir açıklama yapılmadan KKTC, Türk Dünyası ülkeleri arasında gösterilmemiştir (Özsoy, 2019; Kaymas, 2019; Sümer, 2014; Dikkaya, 1999; Alkan, 2012). Bazı Araştırmalarda ise KKTC'ye yer verilmezken; Tacikistan, Türk cumhuriyetleri arasına dâhil edilmiştir (Eyüboğlu, 2017). Bazı araştırmacılar, Azerbaycan'ı Orta Asya ülkeleri kavramı kapsamında değerlendirmiştir (Akengin, 2017; Çevik, 2019). Bazı araştırmacılar ise Tacikistan'ı Türk Dünyası ülkelerine dahil etmemiştir (Akıner, 1995; Avşar vd., 1997; Şahin, 2003; Buran & Alkaya, 2011; Güzel, 2013; Kovuncu, 2013; Akengin, 2017). 1990'lı yıllardan 2000'li yıllara uzanan süreçte Türk Dünyasına dair bilgi ve ilgi yoğunlaştıkça "Türk Dünyası" kavramının içeriği ve sınırları netleşmeye başlamıştır. Mesela Yiğit (1996, s.35) ilk çalışmalarında, Tacikistan'ı Türk Dünyası ülkeleri arasında gösterirken; (2013, s. 210) tarihli çalışmasında Tacikistan'ı Türk Dünyası ülkelerine dâhil etmemiştir.

Türk dünyası olarak bilinen coğrafi alanın tanımlanmasında kavramsal çerçeve sorunu yaşanmaktadır. Benzer sorunlar, Türk Dünyası nüfusunun sayısı ve gelişimi konusunda da gözlenmektedir. Kaynak tarama sürecinde ulaşılan bazı çalışmalarda; (Dönmez, 1987; Dönmez, 1997; Doğanay, 1995; Özey, 2011; Özey, 2013; Atalay, 2013 Atalay, 2016; Yiğit, 1996; Yiğit, 2013; Ecevit, 2013; Buran ve Alkaya, 2011; Akpınar ve Ağca, 2012; Akseki vd., 2014; Yıldız, 2018; Kaymas, 2019) aynı döneme ilişkin farklı veriler sunulduğu görülmektedir. Çok geniş bir coğrafi alanda, değişik ülkelerin sınırları dâhilinde farklı statülerde yaşayan Türklerin nüfusunun resmi veriler ve bilimsel yöntemlerle net olarak tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Bazı çalışmalarda net rakamlar yerine 'yaklaşık, yakın, tahmini, civarında' şeklinde ifadelerle nüfus verileri açıklanmıştır. Bazı araştırmalarda ise nüfus verilerinin ülkelerin resmi istatistik kurumları yerine, ikincil kaynaklardan temin edildiği görülmektedir. Bu nedenle farklı kaynaklarda Türk dünyası nüfusuyla ilgili farklı sonuçlara rastlanılmaktadır. Beşerî ve ekonomik kaynaklarıyla büyük bir güce sahip olan Türk Dünyasının nüfus potansiyelini ortaya koyacak yeni ve güncel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Veri Ve Yöntem

Bu çalışmada, Türk dünyasında nüfusun gelişimi, nicel değişimi ve coğrafi dağılımının zaman ve mekân perspektifinde ortaya konulması amaçlanmıştır. Sınırları belirlenmiş bir sahada, belirli bir zaman aralığında yaşayan insan sayısını ifade eden nüfus; doğası gereği dinamik ve değişken bir yapıya sahiptir (Tandoğan, 1998, s. 6). Nüfusun niceliksel yapısı ve mekânsal dağılımı süreç içerisinde belli aralıklarla ele alınıp analiz edilmesi gerekir. Bu bağlamda Türk dünyasının toplam nüfusu kaç milyon kişi? Türk Dünyası olarak bilinen coğrafi alanın sınırları çizildiğinde ortaya nasıl bir harita çıkıyor? Söz konusu bu haritada nüfusun dağılımı ve yoğunluğu nasıl şekillenmiştir? Türk Dünyası, küresel ve bölgesel güçler çağında, nüfus sayısı ve nitelikleriyle yeni bir güç dengesi olabilir mi? Bu sorular ışığında Türk dünyasının nüfus verileri mekân ünitesiyle ilişkilendirilerek ortaya çıkan sonuçlar sistematik olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Türk dünyası olarak bilinen ve Türkçenin konuşulduğu coğrafi alan üç ana grupta incelenebilir. Birinci grupta bağımsızlıklarını ilan edip siyasi teşkilatını oluşturmuş Türk devletleri bulunmaktadır. İkinci grupta kendi iç işlerinde bağımsız; fakat dış siyasette sınırları dâhilinde bulunduğu ülkelere bağlı olan Özerk Türk Cumhuriyetleri yer almaktadır. Üçüncü grup ise 'Türk Bölgeleri' ile bazı ülkelere göç edip o ülkeye yerleşmiş olan Türk nüfus bulunmaktadır. Türk Bölgeleri kavramı; başka bir devletin egemenliği altında olmasına rağmen Türk nüfusun yoğun olarak bulunduğu yerleri kapsamaktadır (Özey, 2013, s. 4). Batı Trakya'da Gümülcine, Irak'ta Kerkük, İran'da Tebriz gibi şehirler bu durumu açık bir şekilde örneklemektedir. Ayrıca, Almanya örneğinde olduğu gibi Türkiye'den veya diğer Türk Dünyası ülkelerinden göç edip başka bir ülkeye yerleşmiş olup o ülkenin vatandaşlık haklarını kullanan Türk nüfusu; söz konusu ülkenin toplam nüfusu içinde çok düşük bir oranı oluşturmaktadır. Bir ülkede sayısal bakımdan az bulunan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip gruplar "azınlık" kavramıyla tanımlanmaktadır (TDK, 2020; Oran, 2000, s. 66).

Geniş bir coğrafi alana yayılmış bulunan Türk Dünyası nüfusu, bir makalenin sınırlarını aşacak kadar kapsamlı bir konudur. Bu nedenle çalışmanın kapsamı 7 Bağımsız Türk Devleti ve 15 Özerk Türk Cumhuriyetiyle sınırlandırılmıştır. Türk bölgeleri ve bazı ülkelerde azınlık statüsünde bulunan Türk nüfusu, başka bir çalışmada müstakil bir konu olarak ele alınması planlanmıştır.

Öncelikle konuyla ilgili yapılan literatür taramasında, Türk dünyasıyla ilgili pek çok kaynağa ulaşılmıştır; ancak Türk dünyası nüfusuyla ilgili çalışmaların oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda Türk dünyası nüfusunu inceleyen (Dönmez, 1997; Doğanay, 1995; Atasoy, 2008; Özey, 2011; 2013; Yiğit,

1996, Yiğit, 2013) çalışmaları, alan literatüründeki ilk örnekleri oluşturmaktadır. Çalışmanın hazırlık aşamasında, beşeri ve ekonomik kaynaklarıyla büyük bir potansiyele sahip olduğu görülen Türk dünyasında; bu potansiyeli harekete geçirecek ana unsurun nüfus olacağına ilişkin güçlü bir varsayım oluşmuştur. Araştırmanın bulguları ve sonuçları bu varsayımın geçerliliğine dair önemli kanıtlar sunmaktadır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, bir araştırma problemi hakkında belli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar veya ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman periyoduna dayalı analizini mümkün kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 187-188).

Araştırma kapsamındaki devletlerin resmi istatistik birimlerine ait veri tabanları, çalışmanın temel veri kaynağını oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, ülkelerin resmi istatistik kurumlarından alınmıştır. Mesela Kazakistan'a ait nüfus verileri, Kazakistan Cumhuriyeti Milli Ekonomi Bakanlığı İstatistik Komitesi (KAZSTAT: <https://stat.gov.kz>)'den derlenmiştir. Diğer ülkelerin nüfus verileri ise kaynakça kısmında sunulan ülkelerin resmi istatistik biriminden derlenmiştir.

Özerk Türk Cumhuriyetlerine ait veriler ise sınırları dahilinde bulunduğu ülkenin resmi istatistik biriminden derlenmiştir. Mesela Rusya Federasyonu sınırlarında bulunan Özerk Türk Cumhuriyetlerinin verileri Rusya Federal Devlet İstatistik Servisi (Rosstat)'den derlenirken, Çin Halk Cumhuriyeti sınırları dahilinde bulunan Sincan-Uygur (doğu Türkistan) nüfus verileri Çin Ulusal İstatistik Bürosu (NBS)'den derlenmiştir. Gagavuzya verileri ise Moldova Cumhuriyeti İstatistikleri Ulusal Bürosu (Statistica Moldovei)'den derlenmiştir. Nahçıvan verileri Azerbaycan İstatistik birimlerinden; Karakalpakistan'ın verileri ise Özbekistan İstatistik birimlerinden derlenmiştir.

Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde nüfus verilerinin kayıt altına alınma süreci iki döneme ayrılmaktadır. İlki SSCB döneminde 1926, 1939, 1959, 1970, 1979 ve 1989 yıllarında yapılan nüfus sayımlarına ilişkin verileri; ikincisi ise bağımsızlık döneminde ortaya konulan nüfus verilerinden oluşmaktadır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Amerika Birleşik Devletleri Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA), Dünya Bankası (WBG), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Rusya Federal Devlet İstatistik Servisi (Rosstat) tarafından ortaya konulan verilerin ülke istatistik kurumlarına ait verilerle karşılaştırılması araştırmanın güvenilirlik ve geçerliliğini arttırmıştır.

Farklı kaynaklardan temin edilen veriler kullanılarak analizler yapılmış, elde edilen bulgular tablo, grafik ve haritalarla sunulmuştur. Araştırmada bağımsız Türk Devletleri ve Özek Türk cumhuriyetlerine göre oluşturulan iki ayrı veri tabanı kullanılarak Arc GIS 10.4 programı yardımıyla nüfus dağılım haritaları üretilmiştir. Sonuç olarak veriler tasnif edilip işlenerek Türk Dünyasında nüfusun gelişimi ve dağılımı coğrafya ilminin bakış açısıyla yorumlanmıştır.

1.Türk Dünyası Ülkelerinde Nüfusun Gelişimi (1926-2020)

Araştırmanın bu kısmında, 7 Bağımsız Türk Devletinde, 1926-2020 yılları arasında nüfusun gelişimi ve dağılımı irdelenmiştir. Türk devlet geleneğinde nüfus her daim güç kaynağı olarak görülmüştür; çünkü devletler nüfus gücüne dayanarak nüfuzunu korumuştur. Nüfusun sayısı ve niteliği geçmişte olduğu gibi günümüz dünyasında da ülkelerin nüfuzunu gösteren temel unsurlardan biridir. Uluslararası ekonomik gelişme ve politik dengeler açısından nüfusun büyüklüğü ve niteliği ülkeler için oldukça önemlidir.

Tablo 3. Türk dünyası ülkelerinde nüfusun gelişimi (1926-2020)

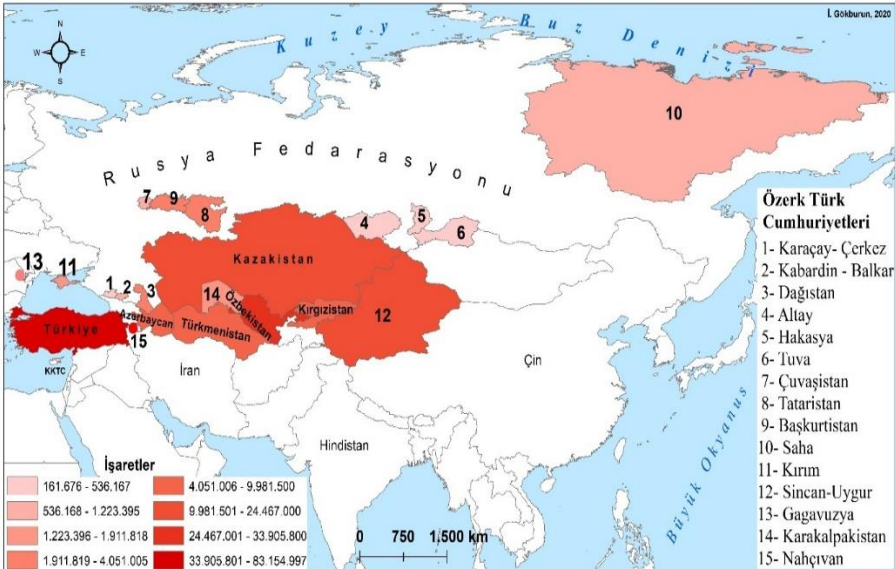
Yıl	Türkiye ¹	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Türkmenistan	Özbekistan	KKTC	TOPLAM
1926	13.648.270	2.270.060	6.500.895	993.004	1.000.914	5.272.801	-	28.693.933
1939	17.820.950	3.205.150	6.081.361	1.458.213	1.251.883	6.271.269	-	36.088.826
1959	27.754.820	3.697.717	9.309.847	2.065.837	1.163.375	8.105.572	-	52.097.168
1970	35.605.176	5.117.081	13.026.274	2.932.805	2.158.880	11.799.429	-	70.639.645
1979	44.736.957	6.026.515	14.709.508	3.522.832	2.758.880	15.390.836	148.501	87.145.677
1989	56.473.035	7.021.200	16.222.324	4.257.755	3.533.925	19.905.156	169.272	87.508.408
1999	67.803.927	7.953.400	14.981.281	4.822.938	4.466.000	24.230.600	206.562	124.258.353
2009	72.561.312	8.922.400	16.009.597	5.362.793	5.008.000	27.533.382	256.644	135.397.741
2019	83.154.997	9.981.500	18.611.100	6.389.500	5.942.000	33.905.800	375.580	158.446.085
2020	83.614.362	10.067.108	18.877.100	6.636.800	6.031.187	34.558.900	430.861	160.216.318

Kaynak: KAZSTAT 2021; AzStat 2021; TÜİK 2021; KCMİK 2021; TürkmenStat 2021; UZSTAT 2021; KKTC İstatistik Kurumu 2021; KKTC DPÖ 2021; UN 2021.

¹ Kronolojik bir bütünlük oluşturmak amacıyla Türkiye'nin 1927 verisi 1926'da; 1940 verisi 1939'da; 1960 verisi 1959'da; 1980 verisi 1979'da; 2000 verisi 1999 verisinin bulunduğu satırda gösterilmiştir.

Türk Dünyasında ülkelerin istatistik kurumlarının işleyişindeki farklılıklar ve genel nüfus sayımlarının farklı dönemlerde yapılması nedeniyle nüfus verilerinin açıklandığı kronolojik süreç değişmektedir. Bu durum nüfusun tarihi gelişiminin izlenmesini zorlaştırmaktadır. Çalışmamızda, Türk dünyası ülkelerinde nüfusun tarihi gelişiminin izlenmesi, karşılaştırılması ve genel bir sonuca ulaşmak için veri setleri ortak bir kronolojide bütünleştirilmiştir (Tablo 3).

Türkiye’de 1927-2000 yılları arasında 14 genel nüfus sayımı yapılmıştır. Son nüfus sayımı 2000 yılında yapılan Türkiye’de; 2007 itibariyle sürekli kayıt sistemine geçilmiştir. TÜİK “De Jure” yöntemiyle yıl bazında nüfus verilerini açıklamaktadır. 1927 yılında 13.648.270 olan Türkiye nüfusu; 2000 yılında 70.586.256 kişiye ulaşmıştır (Tablo 3). Nüfus 1927-2019 yılları arasında kararlı ve istikrarlı şekilde yükselen bir grafik çizmektedir. Türk devletleri arasında en fazla nüfusu barındıran Türkiye; 2019 yılında 83.154.997 kişiyle dünyada en fazla nüfusa sahip 17. ülke konumundadır. 2020 yılında 459.365 kişi artan Türkiye nüfusu 83.614.362 kişiye ulaşmıştır (TÜİK, 2021).

Harita 2. 7 Bağımsız Türk Devleti ile 15 Özerk Türk Cumhuriyetinde nüfusun dağılımı-2019.

Özbekistan’da bağımsızlık sonrası dönemde ilki 1999 yılında, ikincisi 2011 yılında olmak üzere iki genel nüfus sayımı yapılmıştır. 2022 yılında yeni bir nüfus sayımının yapılması planlanmaktadır. Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi, 2000 yılı itibariyle yıl bazında nüfus verilerini açıklamaktadır. Özbekistan nüfusu 1926-

1959 döneminde durağan bir çizgi takip ederken; 1970-2019 dönemde yükselen bir grafik çizmiştir. 1926 yılında Özbekistan'ın toplam nüfusu 5.267.658 kişi iken; 1989 yılında 20.227.000 kişiye; 2009 yılında ise 27.533.382 kişiye ulaşmıştır. Bağımsız Devletler Topluluğu arasında, nüfus bakımından Rusya ve Ukrayna'nın ardından üçüncü sırada Özbekistan yer almaktadır. Orta Asya'nın en fazla nüfusa sahip ülkesi Özbekistan, Türk Cumhuriyetleri arasında ikinci sıradadır. 2019 yılında 33.905.800 nüfusuyla, Dünya'da 235 ülke arasında 42. sırada yer almaktadır. 2020 yılında Özbekistan'ın toplam nüfusu 34.558.900 kişiye ulaşmıştır (UZSTAT, 2021).

Tablo 4. Türk Dünyası ülkelerinin istatistik birimlerinin açıkladığı nüfus verileri (1990-2020).

Yıl	Türkiye	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Türkmenistan ²	Özbekistan	KKTC
1990	56.473.035	7.131.900	-	-	-	-	171.469
1991	-	7.218.500	-	-	-	-	173.756
1992	-	7.324.100	-	-	-	-	175.118
1993	-	7.440.000	-	-	-	-	177.120
1994	-	7.549.600	-	-	-	-	179.208
1995	-	7.643.500	-	-	4.434.354	-	181.363
1996	-	7.726.200	-	-	-	-	200.587
1997	-	7.799.800	-	-	-	-	201.914
1998	-	7.876.700	-	-	-	-	204.225
1999	-	7.949.300	14.981.281	4.822.938	4.466.000	24.230.600	206.562
2000	67.803.927	8.032.800	14.865.600	-	-	24.650.400	208.886
2001	-	8.114.300	14.851.100	-	-	24.964.450	211.191
2002	-	8.191.400	14.866.800	-	-	25.271.850	213.491
2003	-	8.269.200	14.951.200	-	-	25.567.650	215.790
2004	-	8.349.100	15.074.800	-	-	25.864.350	218.066
2005	-	8.447.400	15.219.300	-	-	26.167.000	220.289
2006	-	8.553.100	15.396.900	-	-	26.488.250	256.644
2007	70.586.256	8.666.100	15.571.500	-	-	26.868.000	268.011
2008	71.517.100	8.779.900	15.776.500	-	-	27.302.800	274.436
2009	72.561.312	8.897.000	16.009.597	5.362.793	5.008.000	27.767.400	285.356
2010	73.722.988	8.997.600	16.442.000	5.418.299	5.087.000	28.562.400	287.856
2011	74.724.269	9.111.100	16.673.100	5.477.620	5.174.000	29.339.400	286.257
2012	75.627.384	9.235.100	16.909.800	5.551.888	5.268.000	29.774.500	297.608
2013	76.667.864	9.356.500	17.160.800	5.663.133	5.366.000	30.243.172	306.368
2014	77.695.904	9.477.100	17.415.715	5.776.570	5.466.000	30.757.669	320.884
2015	78.741.053	9.593.000	17.669.896	5.895.062	5.565.000	31.298.929	331.432
2016	79.814.871	9.705.600	17.918.214	6.019.480	5.662.000	31.650.300	339.478
2017	80.810.525	9.810.000	18.157.337	6.140.200	5.758.000	32.512.000	351.965
2018	82.003.882	9.898.100	18.395.567	6.256.730	5.851.000	32.656.660	374.299
2019	83.154.997	9.981.500	18.611.100	6.389.500	5.942.000	33.905.800	375.580
2020	83.614.362	10.067.108	18.877.100	6.636.800	6.031.187	34.558.900	430.861

Kaynak: KAZSTAT, 2021; AzStat, 2021; TÜİK, 2021; KCMİK, 2021; TürkmenStat, 2021; UZSTAT, 2021; KKTC İstatistik Kurumu, 2021; KKTC DPÖ 2021; UN, 2021.

Kazakistan'da bağımsızlık sonrasında ilki 1999 yılında, ikicisi 2009 yılında 2 genel nüfus sayımı yapılmıştır. UNFPA'nın sonu sınırlar biten yıllarda ülkelerden nüfus verileri talep programı kapsamında; Kazakistan'da yeni bir nüfus sayımının

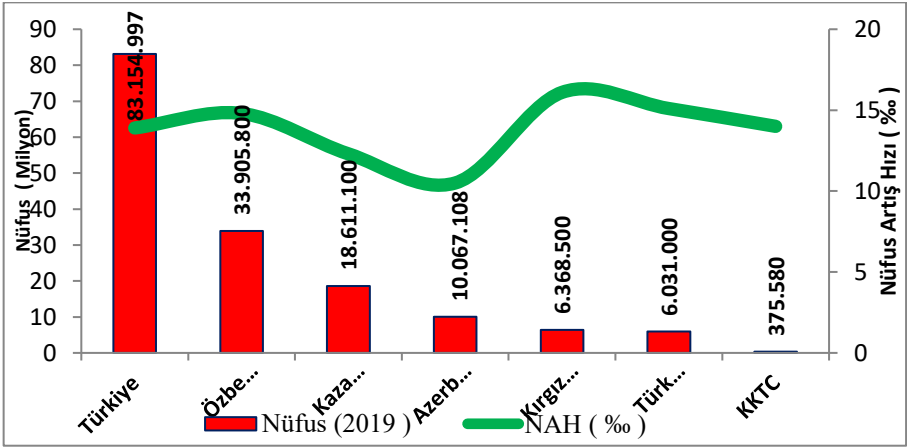
² TürkmenStat tarafından açıklanan veriler sınırlı olduğu için 2008-2019 Türkmenistan verileri UN'den alınmıştır.

yapılması planlanmıştır. KAZSTAT 2000 yılı itibariyle yıl bazında nüfus verilerini açıklamaktadır. Kazakistan nüfusunun gelişimi hem Sovyetler Birliği döneminde hem de bağımsızlık sonrası dönemde dalgalı bir grafik çizmektedir (Tablo 3). 1926 yılında 6.500.895 olan toplam nüfus; 1939 yılında 6.081.361 kişiye düşmüştür. 1926-1939 döneminde Kazakistan nüfusu 419.534 kişi azalmıştır. Normal şartlarda artması gereken nüfusun yaklaşık yarım milyon azalmasının nedeni; Sovyetler Birliği'nin 1922-1933 döneminde uyguladığı kolektifleştirme politikaları sürecinde kıtlık ve açlıktan 1.5 milyon Kazak ölümlerine bir kısmı Doğu Türkistan'a göç etmiştir (Avcu & Zholdasbekova, 2018, s. 157). Ülkenin asli unsuru Kazaklar, sürgün veya göçle başka bölgelere giderken; farklı etnik gruplar ülkeye yerleştirilmiştir. Böylece ülkenin demografik yapısı değiştirilerek kozmopolit bir yapıya dönüştürülmüştür. Ülke sınırları içinde Slav nüfusun oranı 1959 sayımında % 60'a ulaşırken; Kazak nüfusun oranı % 20'lere kadar düşmüştür. 1989'da Kazakistan'da toplam nüfusun % 39.5'i Kazak iken, % 37.7'si Ruslardan oluşmaktadır (Olcott, 1997'den akt: Avcu, 2018).

Kazakistan'da 1992-1995 döneminde etnik gruplar arası ilişkileri şekillendiren yasal düzenlemeler yapılmıştır. Kazakça'nın resmi dil ilan edilmesi ve çifte vatandaşlığı tanımlayan yasaların sınırlandırılmasıyla ülkedeki Rus nüfus, Rusya Federasyonu'na göç etmeye başlamıştır (Cummings, 2005, s. 3) 1989 sayımında 16.222.324 kişi olan Kazakistan nüfusu, 1999 sayımında 14.981.281'e düşmüştür. Slav nüfusun göç etmesi nedeniyle; 1989-1999 döneminde Kazakistan'da nüfus 1.241.043 kişi azalmıştır. Diğer ülkelerdeki Kazak nüfusun Kazakistan'a davet edilmesi ve pronatalist nüfus politikalarıyla yeniden artmaya başlayan nüfus, 2011 yılında 16.440.470'e ulaşarak 1989 yılı nüfusunu aşmıştır (Tablo 4). Dünyanın Yüzölçümü büyüklüğü bakımından dokuzuncu büyük ülkesi Kazakistan'da kilometre kareye 7 kişi düşmekte olup nüfus yoğunluğu en düşük olan ülkelerden biridir. Kazakistan, 2019 yılında 18.611.100 kişilik nüfusuyla dünyada 235 ülke arasında 64. sırada bulunmaktadır. 2020 yılında Kazakistan nüfusu 266.000 kişi artarak 18.877.100 kişiye ulaşmıştır (KAZSTAT, 2021).

Bağımsızlık sonrası süreçte Azerbaycan'da ilki 1999 yılında, ikincisi 2009'da olmak üzere iki genel nüfus sayımı yapılmıştır. Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi yıl bazında nüfus verilerini açıklamaktadır. 1926-2019 yılları arasında yükselen bir grafik çizen Azerbaycan nüfusu 1926 yılında 2.270.060 kişi iken; 1989'da 7.021.200 kişiye yükselmiştir. Bağımsızlık sonrasında göçler nedeniyle nüfus 1999 yılında 7.953.400 kişiye yükselmiştir. 2020 yılında 10.067.108 kişiye ulaşan Azerbaycan nüfusuyla dünyada 235 ülke arasında 90. sırada bulunmaktadır (AzStat, 2021).

Kırgızistan'da her 10 yılda bir genel nüfus sayımı yapılmaktadır. Bağımsızlık sonrası dönemde Kırgızistan'da ilki 1999 yılında, ikincisinde 2009 yılında iki genel nüfus sayımı yapılmıştır. UNFPA'nın sonu sıfırlar biten yıllarda ülkelerden nüfus verileri talep programı kapsamında; Kırgızistan'da yeni bir nüfus sayımının yapılması planlanmıştır. Kırgızistan Milli İstatistik Komitesi 2012 yılı itibariyle nüfus verilerini yıl bazında açıklamaktadır. Kırgızistan nüfusu 1926 yılında 989.971 kişi iken; 1989 yılında 4.822.938 kişiye ulaşmıştır. 1999 yılında 5.362.793 kişiye ulaşan Kırgızistan nüfusu yükselen bir grafik çizerek 2009 yılında 6.389.500 kişiyi bulmuştur. 2019 yılında toplam 6.389.500 nüfusuyla Kırgızistan, dünyada 235 ülke arasında 111. sırada yer almaktadır. 2020 yılında 247.300 kişi artarak 6.636.800 kişiye ulaşmıştır (KCMİK, 2021).

Şekil 1. Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin nüfus büyüklüğüne göre sıralaması (2020).

Dış dünyaya kapalı bir ülke olan Türkmenistan istatistik kurumu tarafından sunulan veriler oldukça kısıtlıdır. SSCB döneminde 1989'da yapılan nüfus sayımından sonra bağımsız Türkmenistan'da ilk nüfus sayımı 1995 yılında yapılmıştır. İkinci nüfus sayımı ise Birleşmiş Milletler üye ülkelerde 2005-2014 yılları aralığında nüfus sayımı yapılması yönünde aldığı karar gereğince 2012 yılında yapılmıştır. Ancak 2012'de Türkmenistan'da yapılan genel nüfus sayımı sonuçları açıklanmamıştır. Ülkede 2012 sonrası dönemde nüfus sayımı yapılmamıştır. Türkmenistan Devlet İstatistik Komitesi resmi olarak nüfus verilerini açıklamamaktadır (TürkmenStat, 2021). 1926 yılında 975.599 kişi olan Türkmenistan nüfusu, 1989'da 3.533.925 kişiye ulaşmıştır. Türkmenistan nüfusu 1995 yılında 4.434.354'e yükselmiştir. UNFPA verilerine göre Türkmenistan toplam nüfusu 1999 yılında 4.466.000 kişi; 2019 yılında 5.942.000 olarak

açıklanmıştır (Tablo 3). Türkmenistan dünyada 235 ülke arasında 114. sırada yer almaktadır. 2020 yılında 89.000 kişi artarak 6.031.187 kişiye ulaşmıştır. (TürkmenStat, 2021; UN, 2021).

1983 yılında bağımsızlığını ilan eden KKTC’de ilki 1996 yılında, ikincisi 2006 yılında, üçüncüsü 2011 yılında olmak üzere 3 kez genel nüfus sayımı yapılmıştır. KKTC’de Genel Nüfus Sayımları haricinde belirli dönemlerde tarım sayımı ve seçmen sayımı yapılmaktadır. 1979 yılında yapılan tarım sayımı ve seçmen sayımında KKTC nüfusunun 148.501 kişi olduğu tespit edilmiştir. 1996 nüfus sayımında KKTC nüfusu 200.587 kişi iken; 2019 yılında 375.580 kişiye ulaşmıştır (Tablo 4). KKTC, 235 ülke arasında 179. sırada yer almaktadır. 2020 yılında KKTC nüfusu 430.861 kişiye yükselmiştir (KKTC İstatistik Kurumu, 2021; KKTC DPÖ, 2021). Buldukları coğrafi konum ve Fiziki, iktisadi ve beşerî şartlar itibariyle birbirinden farklı özellikler taşıyan Türk cumhuriyetlerinin toplam nüfusu 1999 yılında 130.510.422 kişidir. Türk Dünyası ülkelerinde toplam nüfus giderek yükselen bir grafik çizmektedir; ancak bu grafiğin yükselme parametresi ülkelerin sosyoekonomik durumuna göre değişmektedir. 1999-2020 döneminde 7 ülkenin toplam nüfusu 29.705.896 kişi artmıştır. Türk cumhuriyetlerinin toplam nüfusu 2020 yılında 160.216.318’e ulaşmıştır (Şekil 1).

Tablo 5. UNFPA, CAI, WBG, IMF verilerine göre Türk Dünyası Nüfusu.

Ülkeler	Ülkelerin Resmi İstatistik Kurumu verileri 2020	UNFPA verileri 2019	CAI verileri 2018	WBG Verileri 2018	IMF Verileri 2018
Türkiye	83.614.362	83.430.000	81.257.239	82.319.724	83.023.000
Özbekistan	34.558.900	32.982.000	32.023.709	32.955.400	33.026.000
Kazakistan	18.877.100	18.551.000	18.744.548	18.276.499	18.637.000
Azerbaycan	10.067.108	10.048.000	10.046.516	9.942.334	10.059.000
Kırgızistan	6.636.800	5.942.000	5.849.296	6.315.800	6.389.000
Türkmenistan	6.031.187	5.942.000	5.411.012	5.850.908	5.972.00
KKTC	430.861	-	-	-	-
TOPLAM	160.216.318	156.895.000	153.706.619	155.662.683	157.106.000

Kaynak: UN 2020; IMF 2020; WBG; 2020; CIA 2020; KAZSTAT, 2021; AzStat, 2021; TÜİK, 2021; KCMİK, 2021; TürkmenStat, 2021; UZSTAT, 2021; KKTC İstatistik Kurumu, 2021; KKTC DPÖ 2021; UN, 2021.

UNFPA verilerine 2019 yılı Türk dünyası ülkelerinin toplam nüfus 156.895.000 olarak açıklamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Merkezi Haber alma Teşkilatı (CIA) tarafından dünya ülkeleriyle ilgili açıklanan nüfus verilerinde; Türk dünyası ülkelerinin 2018 yılı toplam nüfus sayısı 153.706.619 kişidir. Dünya

Bankası (WBG) verilerine göre 2018 yılı Türk dünyası ülkelerinin toplam nüfusu 155.662.683 olarak açıklanmaktadır. Uluslararası Para Fonu (IMF) verilerine göre ise 2018 yılında Türk dünyasının toplam nüfusu 157.106.000 kişi olarak açıklanmıştır. Ayrıca, uluslararası kuruluşlarca açıklanan bu verilere KKTC nüfusu dâhil edilmemiştir (Tablo 5). Çalışmada farklı uluslararası kuruluşların Türk Dünyasının bağımsız ülkelerinin nüfus verilerine ilişkin açıklanan sonuçlar karşılaştırılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlarda küçük değer farklılıkları görülmekle birlikte genel olarak yakın değerlerin ortaya konulduğu gözlenmektedir.

Tablo 6. SSCB Dağılımıyla Bağımsızlığına Kavuşan Türk Cumhuriyetlerinde Rus Nüfus Oranı, 1926-2019 (%)

Ülkeler	1926	1939	1959	1970	1979	1989	1991	1999	2009	2010	2019
Kazakistan	20.8	40.0	42.7	42.8	40.8	37.8	37	29.9	23.7	23.3	19.3
Kırgızistan	11.7	20.8	30.2	29.2	25.9	21.5	21.5	12.5	7.8	8.4	5.5
Türkmenistan	7.5	18.6	17.3	14.5	12.6	9.5	9.8	6.7	5.1	3.5	3.1
Özbekistan	5.5	11.6	13.5	12.5	10.8	8.4	8.3	5.5	2.6	2.5	2.3
Azerbaycan	9.5	16.5	13.6	10.1	7.8	5.5	3.5	1.8	1.2	1.5	

Kaynak: KAZSTAT 2019; AzStat 2019; TÜİK 2019; KCMİK 2019; TürkmenStat 2019; UZSTAT 2019; Rosstat 2019; Демоскоп_Weekly 2019; Kamalov, 2011: 59.

Sovyet Rusya'nın etnik heterojenizasyon politikası nedeniyle SSCB hâkimiyet sürecinde Türk cumhuriyetlerinin demografik yapısı etkilenmiştir. Slav kökenli nüfus başta olmak üzere farklı etnik gruplar, başta Kazakistan olmak üzere Türk topraklarına yerleştirilmiştir. Bugün Rusya dışında yaşayan 25 milyon Rus nüfusun 10 milyona yakını Orta Asya'dadır (Kamalov, 2011, s. 54). Ancak bağımsızlık sonrasında Türk cumhuriyetlerinde Rus ve Slav nüfusun azaldığı görülmektedir. Mesela 1989 sayımında Kazakistan'da toplam nüfusun % 39.7'sini ülkenin öz kurucu ulusu Kazaklar; % 38'ini Ruslar oluşturmaktadır (Tablo 6). 2009 sayımında Kazakistan'daki Rus nüfusun oranı % 24'e; 2019 yılında ise % 19'a kadar düşmüştür (KAZSTAT, 2021).

Bölge ülkeleri arasında Kazakistan'dan sonra en fazla Rus nüfusu barındıran ikinci ülke Kırgızistan'dır. 1989 sayımında % 21.5 olan Rus nüfusunun oranı, 2019 yılında % 5.5'e inmiştir. Türkmenistan'da Rus nüfusun oranı 1989 yılında % 9.5 iken; 1995 sayımında % 6.7'ye düşmüştür (TürkmenStat, 2019). Özbekistan'da 1989 sayımında % 8.4 olan Rus nüfusun oranı; nüfusun etnik kökeniyle ilgili verilerin son kez açıklandığı 1999 sayımında % 5.5 düşmüştür. Azerbaycan'da bulunan Rus nüfusun oranı 1989 sayımında %5.6 iken; 1999 sayımında % 1.8'e düşmüştür. Ayrıca Azerbaycan'da 1989 sayımında %5.6 olan Ermeni nüfusun oranı 1999 sayımında %1.5'e düşmüştür (AzStat, 2019). 1970-2019 döneminde Orta Asya ülkeleri Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Kafkasya

bölgesinde bulunan Azerbaycan'da Türk nüfusun oranı artarken Rus nüfusun oranı azalmıştır.

Tablo 7. Bağımsız Türk Devletinin Demografik yapısına ilişkin göstergeler, 2019.

Bağımsız Türk Devletleri	Kadın %	Erkek %	Kır %	Kent %	NAH %	TDH ‰	BÖH ‰	AÖH ‰	Ortalama yaşam Süresi	Ortanca Yaş
Türkiye	50.2	49.8	24	76	1.3	1.9	9.3	16	77	32
Özbekistan	51.1	48.9	50	50	1.4	2.2	27.7	36	72.3	27
Kazakistan	48.5	51.5	41.5	58.5	1.2	2.7	14.1	25	73	30
Azerbaycan	50.1	49.9	47.2	52.8	0.9	2.1	31.4	25	73	32
Kırgızistan	50.2	49.8	64	36	1.6	3.3	19.5	76	71	26
Türkmenistan	51	49	48	52.5	1.5	3	46.9	42	69	26
KKTC	47	53	40	60	1.4	1.8	4.2	14	82	37

Kaynak: KAZSTAT 2019; AzStat 2019; TÜİK 2019; KCMİK 2019; TürkmenStat 2019; UZSTAT 2019; KKTC İstatistik Kurumu 2019; UN 2019.

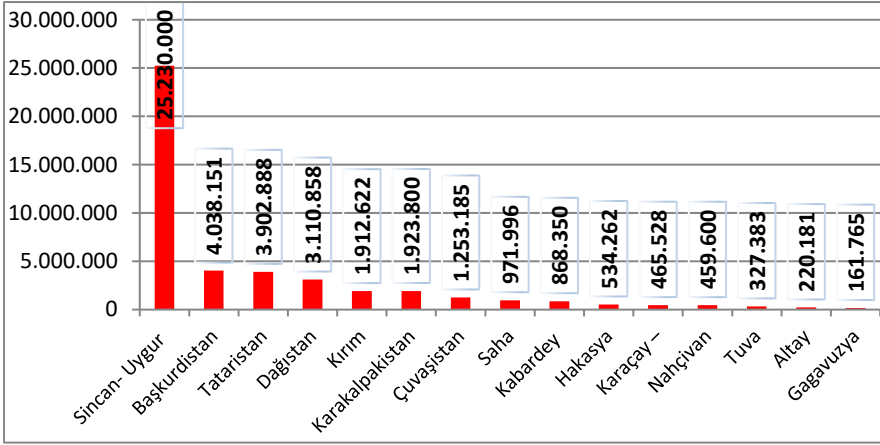
Türk cumhuriyetleri arasında Nüfus Artış Hızı (NAH) % 1.6 oranıyla en yüksek olan Kırgızistan ilk sırada yer alırken; KKTC % 0.8 oranıyla NAH en düşük olduğu ülkedir. Önemli demografik göstergelerden biri olan Toplam Doğurganlık Hızı (TDH); doğurganlık dönemindeki (15-49 yaş aralığı) kadın başına düşen çocuk sayısı bakımından Kırgızistan 3.3 ile TDH'nin en yüksek olduğu ülke iken; KKTC 1.8 ile TDH'nin en düşük olduğu Türk devletidir. Bebek Ölüm Hızı (BÖH) bakıldığında ‰ 46 oranıyla Türkmenistan ilk sırada, ‰ 31 oranıyla Kırgızistan ikinci sırada iken; ‰ 4.2 oranıyla KKTC en son sıradadır. Anne Ölüm Hızı (AÖH) bakıldığında; ‰ 76 oranıyla Kırgızistan ilk sırada, ‰ 42 oranıyla Türkmenistan ikinci sırada yer almaktadır. KKTC ‰ 14 oranıyla AÖH'nin en düşük düzeyde olduğu ülkedir. Ortalama yaşam süresinin en yüksek olduğu ülke 82 yaş sınırıyla KKTC ilk sırada iken; ortalama yaşam süresi 69 olan Türkmenistan son sırada bulunmaktadır. Nüfusun cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, KKTC'de % 53 oranıyla erkek nüfus oranı fazla iken; diğer ülkelerin hepsinde kadın nüfus Kadın nüfus oranının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Nüfusun kentleşme oranına bakıldığında %76 oranıyla Türkiye ilk sırada yer alırken; % 36 oranıyla Kırgızistan kentleşmenin en düşük olduğu Türk devletidir (Tablo 7). Bağımsız Türk Devletinin demografik yapısına ilişkin göstergeler genel olarak değerlendirildiğinde KKTC verileri gelişmiş ülkeler kategorisinde yer alan sonuç ortaya koymaktadır. Buna karşılık bebek ölüm oranlarının ‰ oranıyla 50'yi bulan Türkmenistan ve anne ölüm oranlarının ‰ 76'yı bulan Kırgızistan gelişmemiş ülkelerin demografik niteliklerini yansıtmaktadır. Türkiye ve

Kazakistan demografik göstergeleri ise gelişmekte olan ülkelere ait verileri örnekler niteliktedir.

2. Özerk Türk Cumhuriyetlerinde Nüfusun Gelişimi (1926-2020)

Türk Dünyasındaki 15 Özerk Türk Cumhuriyetin 10'u Rusya Federasyonu sınırları içinde yer almaktadır (Harita 3). Sovyetler Birliği döneminde etnik ve sosyal uyumsuzlıklardan temelinde inşa edilen sınırların Rusya Federasyonu'nda büyük ölçüde korunduğu bilinmektedir. Rusya'da 10 Türk Cumhuriyetinin listesi, Rusya Federasyonu'nun idari yapısını oluşturan veriler temelinde ortaya konulmuştur (Rosstat, 2021). Ayrıca, Rusya Federasyonu'nda bulunan ve Ural-Altay dil grubunda dahil olan topluluklar Özerk Türk Cumhuriyeti olarak kabul edilmiştir. Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi; Moldova sınırları dâhilinde, Sincan-Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan) Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içinde bulunmaktadır. Özerk cumhuriyetlerden ikisi Türk devletleri sınırları dâhilinde yer almaktadır. Azerbaycan topraklarının bir parçası olan "Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti" ise Ermenistan sınırlardaki Zengezur koridoru nedeniyle Azerbaycan ile bağlantısı kesilmiş, eksklav topraklardır. Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti Özbekistan sınırları içinde bulunmaktadır (Harita 4). Ukrayna sınırları içinde bulunan 'Kırım Özerk Cumhuriyeti' ise 18 Mart 2014'te Rusya Federasyonu tarafından ilhak edilmiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, başta BM olmak üzere uluslararası camiada kabul görmemektedir. AB ülkeleri, ABD ve Türkiye gibi birçok ülke Kırım'ın ilhakını işgal olarak nitelendirmektedir. Kırım Özerk Cumhuriyeti'ni Ukrayna, kendi bölgesi olarak görmektedir. BM Genel Kurulu, 68/262 sayılı kararıyla Ukrayna'yı desteklemektedir (UN, 2019).

2001 ve 2014 yıllarında yapılan nüfus sayımlarında Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde Tatarların nüfus oranı yaklaşık %12 civarında, Özbek, Azeri ve diğer Türk toplulukların toplamı ise % 2'nin altındadır. Bu durumun nedeni bölgede uygulanan nüfus politikalarıdır. Çünkü Sovyetler Birliği döneminden günümüze Kırım'ın demografik yapısını değiştirmek amacıyla Kırım Tatarları baskıya uğramış, sürgün edilmiş ve şehit edilmiştir (Abdülhamitoğlu, 1974; Carty,1995; Devlet, 1999; Kırımlı, 1996; Özcan, 2002). Şu anda Kırım Özerk Cumhuriyeti sınırları içinde ne Müslümanların ne de Türk toplulukların oranı %15'ten fazla değildir. Özerk Türk Cumhuriyetleri, sadece demografik veriler ölçüt alınarak karar verilemez. Bu bölgenin tarihi süreci, türküleri, kültürü, gelenekleri, mimarisi ve somut olmayan mirası ve Türkiye başta olmak üzere dünyanın dört bir yanına dağılmış Kırım Tatarlarının mücadelesi Kırım Özerk Cumhuriyetinin neden özerk Türk cumhuriyetleri kapsamında değerlendirildiği konusunda fazlasıyla kanıt sunmaktadır.

Şekil 2. Özerk Türk Cumhuriyetlerinin nüfus büyüklüğüne göre sıralaması (2019)

Rusya Federasyonu Sınırlarında Bulunan Özerk Türk Cumhuriyetleri

SSCB'nin siyasal ve idari mirası olan Rusya'daki federal yapı karmaşık ve asimetrik bir şekle sahiptir. Kendi anayasasını ve resmi dilini belirleme hakkına sahip olan Özerk Cumhuriyetler, kendi parlamentolarıyla Rusya'daki diğer idari birimlerden ayrılmaktadır. Yerel konularda kendi kararlarını alan ve uygulayan özerk yapılar; ulusal konu ve kararlarda Rusya'ya bağlıdır. Rusya Federasyonu sınırlarında 22 Özerk Cumhuriyet bulunmakta olup bunların 10'u Türk cumhuriyettir. Tataristan, Başkurdistan, Çuvaşıstan, Saha-Yakutistan, Tuva, Hakasya ve Altay Cumhuriyetleri ülkedeki bazı Türk toplulukları adını taşımaktadır. Kafkasya Bölgesindeki bulunan Dağıstan, Karaçay-Çerkez ve Kabardin-Balkar Özerk Türk Cumhuriyetleri ise Çerkez topluluklarıyla birlikte kurulmuş Özerk Türk Cumhuriyetleridir.

Rusya Federasyonu dâhilinde bulunan 10 özerk Türk cumhuriyetinde toplam nüfus, 1989 sayımında 14.054.873 kişi iken; 2002 yılında 15.076.382 kişiye yükselmiştir. Rusya Federal Devlet İstatistik Servisi (Rosstat) verilerinde Özerk Türk Cumhuriyetlerinin toplam nüfusu 2010 sayımında 15.340.731 kişi olarak açıklanmıştır. 2019 yılında ise Rusya'daki 10 özerk Türk cumhuriyetinde toplam nüfus 15.637.401 kişi iken 2020 yılında 15.657.415 ulaşmıştır (Rosstat, 2020). Rusya'daki Özerk Türk Cumhuriyetleri arasında nüfus sayısı bakımında Başkurtistan 4.051.005 kişiyle ilk sırada; Tataristan 3.898.628 kişiyle ikinci sırada bulunmaktadır. En son sırada ise 324.423 kişilik nüfusuyla Tuva Özerk Cumhuriyeti yer almaktadır (Tablo 8).

Küresel ve Bölgesel Güçler Çağında Türk Dünyası Nüfusu

Tablo 8. Rusya Federasyonu'nda bulunan Özerk Türk Cumhuriyetleri Nüfusu (1926-2020)

Yıl	Altay	Başkurdistan	Çuvaşistan	Hakasya	Kabardin-Balkar	Karaçay-Çekes	Tataristan	Tuva	Saha	Dağıstan
1926		1.260.337				101.609	2.594.032		152.855	383.045
1939		3.158.969	1.076.810	343.455	359.219	243.201	2.915.277		413.198	930.416
1959	27.534	3.341.609	1.097.859	411.047	420.115	277.959	2.850.417	171.928	487.343	1.062.472
1970	168.261	3.818.075	1.223.675	411.047	588.203	344.651	3.131.238	230.864	664.123	1.428.540
1979	171.835	3.848.627	1.292.486	500.106	674.605	368.343	3.435.644	266.453	171.835	1.627.884
1989	191.649	3.950.482	1.336.066	568.605	759.586	417.560	3.637.809	309.129	1.081.408	1.802.579
1990	194.428	3.951.809	1.338.505	571.700	771.532	421.980	3.664.690	308.511	1.115.232	1.847.745
1991	196.285	3.975.098	1.341.923	573.215	787.578	426.814	3.683.879	303.884	1.109.671	1.906.298
1992	196.677	4.005.020	1.345.921	574.190	798.843	430.940	3.706.076	302.834	1.090.020	1.963.826
1993	196.677	4.029.679	1.346.649	573.746	806.683	433.295	3.730.324	302.253	1.072.145	2.011.932
1994	197.763	4.049.902	1.345.455	572.480	815.601	434.462	3.746.303	302.810	1.050.884	2.116.777
1995	199.213	4.073.554	1.344.702	571.052	827.832	436.713	3.756.502	304.253	1.028.756	2.209.242
1996	199.905	4.091.289	1.342.956	568.700	840.416	438.577	3.765.619	305.220	1.015.207	2.250.818
1997	200.185	4.102.930	1.340.565	565.729	853.400	439.783	3.775.198	305.351	1.002.549	2.308.021
1998	201.087	4.112.665	1.339.014	562.838	865.649	440.812	3.784.807	305.756	986.045	2.362.573
1999	202.071	4.118.684	1.336.524	559.418	874.909	440.627	3.789.478	306.166	969.803	2.417.456
2000	202.743	4.117.494	1.330.988	555.943	882.853	440.297	3.788.276	305.921	959.991	2.464.297
2001	202.992	4.111.714	1.323.622	551.952	890.524	440.216	3.784.355	305.478	954.487	2.511.042
2002	202.997	4.105.257	1.315.616	547.352	897.712	439.325	3.779.785	305.361	950.069	2.558.763
2003	202.805	4.098.244	1.306.685	543.306	895.345	441.597	3.775.386	305.225	949.302	2.599.457
2004	202.452	4.087.782	1.296.348	539.694	883.474	447.281	3.770.636	304.512	951.569	2.635.106
2005	202.004	4.073.803	1.284.984	535.899	871.733	452.354	3.764.883	303.478	953.782	2.672.665
2006	201.709	4.059.848	1.273.758	532.482	862.309	458.069	3.762.353	302.623	955.246	2.714.228
2007	202.436	4.054.130	1.265.815	531.224	857.871	464.008	3.764.942	303.070	957.514	2.762.218
2008	203.908	4.057.097	1.260.627	531.590	857.704	468.215	3.770.152	304.545	958.492	2.807.562
2009	205.037	4.063.959	1.257.045	532.307	858.851	471.928	3.778.992	306.315	958.197	2.847.642
2010	205.958	4.070.315	1.253.185	532.513	859.684	475.598	3.785.971	307.728	958.298	2.891.481
2011	207.478	4.068.165	1.248.765	532.210	859.427	476.039	3.795.337	308.740	957.058	2.922.326
2012	209.385	4.062.601	1.245.222	532.580	859.005	473.261	3.812.613	309.904	955.719	2.938.242
2013	210.995	4.065.327	1.241.707	533.552	858.672	470.842	3.830.134	311.111	955.191	2.954.976
2014	212.674	4.070.842	1.239.028	534.938	859.553	469.449	3.846.633	312.769	955.849	2.977.144
2015	214.432	4.071.525	1.237.350	536.289	861.482	468.429	3.861.883	314.707	958.292	3.003.015
2016	216.084	4.069.018	1.236.246	537.225	863.354	467.115	3.876.991	317.094	961.262	3.028.780
2017	217.535	4.065.132	1.233.490	537.591	865.141	466.369	3.889.768	320.136	963.892	3.052.892
2018	218.465	4.057.149	1.227.256	536.840	866.023	465.934	3.896.456	323.073	965.669	3.075.006
2019	218.866	4.051.005	1.223.395	536.167	866.219	465.563	3.898.628	324.423	967.009	3.086.126
2020	220.181	4.038.151	1.217.818	534.262	868.350	465.528	3.902.888	327.383	971.996	3.110.858

Kaynak: Rosstat, 2021; Демоскоп_Weekly, 2021.

Nüfusun etnik dağılımının ortaya konulması Etnocoğrafya ve nüfus coğrafyası araştırmalarının temel amaçlarından biridir. Rusya Federasyonundaki Özerk Türk Cumhuriyetlerinde nüfus etnik dağılım bakımından üç gruba ayrılabilir. Bunlardan ilki Türk nüfusunun sayıca çoğunlukta olduğu özerk Türk cumhuriyetleri: Tuva, Çuvaşistan, Başkurdistan, Tataristan, Saha (Yakutistan) ve Karaçay-Çerkez şeklinde sıralanmaktadır. İkinci grupta etnik bakımdan nüfusun çoğunluğunu Rusların oluşturduğu 2 Özerk Türk Cumhuriyeti bulunmaktadır: Altay ve Hakasya. Üçüncü grupta ise Kafkasya Bölgesinde bulunan Özerk Türk Cumhuriyetleri: Kabardin-Balkar ve Dağıstan Cumhuriyetlerinde ise bölgede yaşayan Çerkez toplulukları yoğunluktadır. Ayrıca Kafkasya'da bulunan Karaçay-Çerkez Cumhuriyetinde nüfusun % 41'i Türkler oluşturmaktadır (Tablo 9). Karaçay-Çerkez Cumhuriyetinde, tablo 9'da görüldüğü üzere nüfusun % 42'sini Ruslar, % 17'sini ise diğer unsurlar meydana getirmektedir (Rosstat 2019; Демоскоп_Weekly 2019).

Harita 3. Rusya Federasyonu'nda bulunan Özerk Türk Cumhuriyetleri

Rostsat verilerine göre Rusya Federasyonu'ndaki Türk toplulukları, 2002 sayımında 41 ayrı gruba ayrılırken; 2010 sayımında 32 farklı grup şeklinde ayrıştırılarak kayıt altına alındığı görülmektedir (Rosstat, 2019). Ülkedeki aynı etnik gruba mensup toplulukların farklı başlıklar altında gruplandırılması etnik grupların sayısını yükseltmektedir. Mesela Tatarlar 20 farklı gruba, Avarlar 14 farklı gruba ayrılarak kayıt altına alınmıştır. Federal bölgelere göre nüfusun ulusal bileşimi 2002 sayımında 184 etnik gruba; 2010 sayımında 194 farklı etnik gruba ayrılmıştır (Yiğit, 2013, s. 1019). Rusya'da aynı milletin ağız ve lehçe özellikleri veya yaşadığı coğrafya ön plana çıkarılarak, ana grup parçalanıp bölünerek söz konusu milletin toplam nüfus oranı düşük gösterilmektedir. Ayrıca, Nüfus sayımlarında kişiler kariyer için etnik kimliğini gizleyerek kendini başarıya götüreceği üst kimliği tercih etme durumu Rusya'da oldukça yaygındır (Atasoy, 2008, s. 90).

Tablo 9. Rusya Federasyonu'ndaki Özerk Türk Cumhuriyetlerinde nüfusun etnik yapısı

Özerk Cumhuriyetleri	1989 %			2002 %			2010 %		
	Türk	Rus	Diğeri	Türk	Rus	Diğeri	Türk	Rus	Diğeri
Çuvaşistan	70	27	3	70	27	3	73	25	2
Tuva	64	32	4	79	20	1	72	14	14
Başkurtistan	54	39	7	58	36	6	61	33	6
Tataristan	53	43	4	57	39	4	60	40	2
Saha	36	50	14	49	41	10	56	37	7
Altay	37	60	3	41	56	3	42	56	2
Hakasya	11	79	9	14	80	6	16	80	4
Kabardin-Balkar	48	32	20	55	25	17	57	23	20
Karaçay-Çerkez	41	42	17	39	34	27	41	31	28
Dağıstan	18	73	9	20	4	76	21	3	76

Kaynak: Rosstat 2019; Демоскоп_Weekly 2019.

Rusya Federasyonu'nda, Slav nüfustan sonra en kalabalık azınlık grup nüfusun % 8,4'ünü oluşturan Türk topluluklarıdır (Yiğit, 2013, s. 1019). Rusya'daki Özerk Türk Cumhuriyetlerinin 2010 yılında toplam nüfusu 15.340.731 kişidir. Ancak bu nüfus kitlesi içinde Sovyetler Birliği döneminde zorunlu iskân ve benzeri şartlarla Türk bölgelerinde iskan edilmiş Türk olmayan nüfus da bulunmaktadır (Dönmez, 1987; Özey, 2006). 2010 yılında 10 Özerk Türk cumhuriyetinde nüfusun % 50'si Türk, % 31'i Rus, %19'u ise diğer etnik gruplardan oluştuğu tespit edilmiştir. Rusya Federasyonu'ndaki 10 Özerk Türk cumhuriyetindeki Türk Toplulukları toplam nüfusu 7.644.788 kişidir. Rus nüfus ise 4.697.176 kişi iken diğer etnik unsurlar 2.998.767 kişidir (Tablo 9). Rusya Federasyonu Federal Devlet İstatistik Servisi Rosstat'ın sunmuş olduğu veriler incelendiğinde; Özerk Türk cumhuriyetindeki Türk Toplulukların nüfusunun toplamda Rus nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir.

Rusya Federasyonu'ndaki Özerk Türk cumhuriyetinden biri olan Çuvaşistan, 2019 yılında % 73 oranıyla en fazla Türk nüfusunu barındıran cumhuriyettir. İkinci sırada nüfusun % 72'ini Türklerin oluşturduğu Tuva; üçüncü sırada ise nüfusun % 61'ini Türklerin oluşturduğu Başkurtistan yer almaktadır. Hakasya ise % 16 oranıyla Türk kökenli nüfusun en az olduğu özerk cumhuriyettir. Altay ve Hakasya özek cumhuriyetlerinde nüfusun çoğunluğunu Ruslar oluşturmaktadır (Tablo 9).Kafkasya Bölgesindeki Çerkez topluluklarıyla birlikte kurulan Karaçay-Çerkez, Kabardin-Balkar ve Dağıstan'da Çerkez nüfus yoğunluktadır. Kabardin-Balkar'da nüfusun % 57'sini Türkler oluştururken; % 23'ü Çerkezlerden, %20'si ise diğer etnik unsurlardan oluşmaktadır. Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti'nde nüfusun % 41'i Türklerden; % 32'si Çerkezlerden, %28'i diğer etnik unsurlardan

oluşmaktadır. Dağıstan Özerk Cumhuriyeti'nde nüfusun %76'sı Çerkezler, % 3 Ruslardan oluşmaktadır. Dağıstan'da Cumhuriyet nüfusunun % 21'i Kumuk, Nogay ve Azeri Türklerinden oluşmaktadır (Tablo 9).

Diğer Ülkelerde Bulunan 5 Özerk Türk Cumhuriyetleri

Rusya Federasyonu dışındaki diğer ülkelerde: Sincan-Uygur, Karakalpakistan, Nahçıvan, Gagavuzya ve Kırım'dan oluşan 5 özerk Türk Cumhuriyeti bulunmaktadır (Harita 4). Türk dünyası özek cumhuriyetleri arasında en fazla nüfusa sahip olan Sincan-Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan); Çin Halk Cumhuriyeti sınırlarında yer almaktadır (Şekil 2). 1 Ekim 1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'nde ilki 1954 yılında olmak üzere 1964, 1982, 1990, 2000 ve 2010 yıllarında olmak üzere 6 farklı dönemde nüfus sayımı yapılmıştır (NBS, 2019). Çin Ulusal İstatistik Kurumu (NBS) verilerine göre Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'nin nüfusu 1954 yılında 4.873.608 kişi iken; 2000 yılında 18.459.511 kişiye ulaşmıştır. 2010 yılında 21.813.334'ü bulan nüfus 2018 yılında 24.467.000 kişiye yükselmiştir. 1990-2000 döneminde Sincan-Uygur Özerk Bölgesinde toplam nüfusun 3.353.823 kişi artmasının nedeni göçlerden kaynaklanmaktadır (NBS 2019). Çin'in diğer bölgelerinden Sincan-Uygur Özerk Bölgesine yönelik 1960 sonrasında başlayan göçler, Çin yönetimi tarafından teşvik edilmiştir. Bu durum bölgenin demografik yapısını değiştirmiştir (UHRP, 2019). Sincan-Uygur Özerk Bölgesinin toplam nüfus 2020 yılında 25.230.000 kişiye ulaşmıştır (Tablo 10).

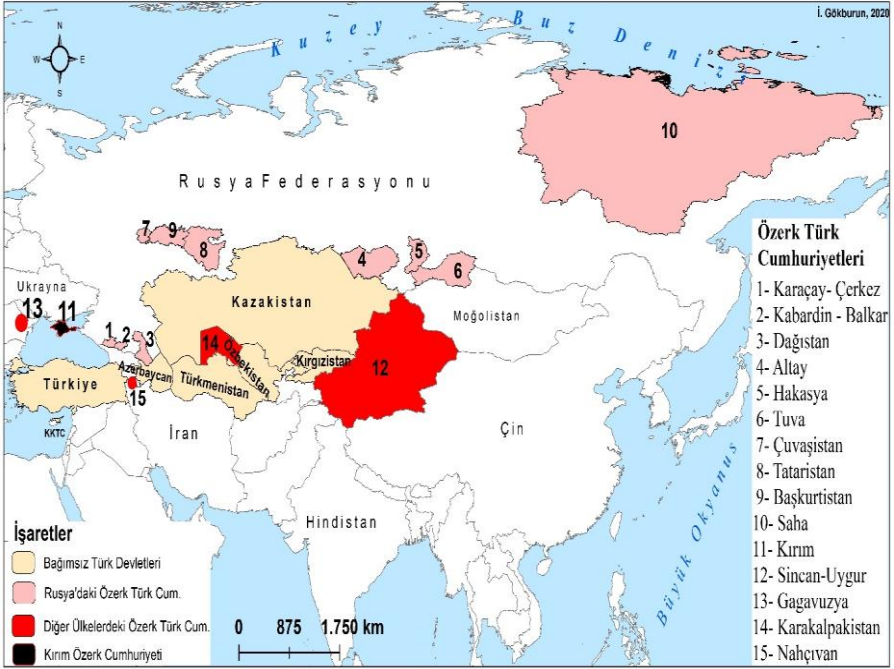
Kırım Özerk Cumhuriyeti nüfus verileri 2014 yılına kadar Ukrayna Devlet İstatistik Komitesi'nden alınırken; 2015 yılı itibariyle Rosstat verilerinden alınmıştır. Özerk Türk Cumhuriyetleri arasında nüfus verileri en çok değişen yerin Kırım Özerk Cumhuriyeti olduğu görülmektedir. 1970 yılında 1.813.502 kişi olan Kırım Özerk Cumhuriyeti nüfusu; 1979 yılında 2.184.000 kişiye yükselmiştir. 2001 yılında 1.450.400 düşen Kırım nüfusu; 2003 yılında 2.006.507 kişiye ulaşmıştır. Son olarak 2013 yılında 1.967.218 kişi olan Kırım Özerk Cumhuriyeti nüfusu; Rusya'nın ilhak döneminin başladığı 2014 yılında 1.884.473 kişiye düşmüştür. 2013-2014 döneminde bir yıllık süreçte Kırım gibi bir yerin nüfusunun 82.745 kişi azalması yaşanan olağan dışı durumdan kaynaklanmıştır (Tablo 10). Yani Kırım'ın Rusya Federasyonu tarafından ilhak edilmesi ve yaşanan kargaşa ortamı bölgede göçlere neden olmuştur. 2020 yılında ise Kırım Özerk Cumhuriyeti nüfusu 1.912.622 kişi yükselmiştir.

Tablo 10. Diğer Ülkelerde bulunan 5 Özerk Türk Cumhuriyeti Nüfusu

Yıl	Sincan- Uygur Özek Bölgesi	Nahçıvan	Gagavuzya	Karakalpakistan	Kırım
1926	-	-	-	303.000	713.823
1939	-	-	-	469.702	1.126.429
1954	4.873.608	-	-	-	-
1959	-	141.361	104.449	510.100	1.294.868
1964	7.270.067	-	-	-	-
1970	-	202.187	142.979	702.000	1.813.502
1979	-	240.500	152.850	905.500	2.184.000
1982	13.081.681	-	-	-	-
1989	-	238.843	163.533	1.214.000	2.182.927
1990	15.160.000	-	-	-	-
2000	18.490.000	358.800	-	1.503.000	-
2001	18.760.000	363.100	-	1.527.000	1.450.400
2002	19.050.000	366.900	-	1.540.100	-
2003	19.340.000	370.400	-	1.551.600	2.006.507
2004	19.630.000	373.900	155.646	1.560.300	1.995.497
2005	20.100.000	377.800	159.000	1.569.900	1.984.769
2006	20.500.000	382.100	159.500	1.571.900	1.977.687
2007	20.950.000	386.000	159.800	1.582.700	1.971.710
2008	21.310.000	391.800	159.717	1.595.400	1.967.818
2009	21.590.000	397.300	159.900	1.615.700	1.965.595
2010	21.815.000	402.400	160.166	1.632.000	1.963.489
2011	22.090.000	410.100	160.670	1.680.900	1.962.794
2012	22.330.000	418.500	161.192	1.692.800	1.964.154
2013	22.640.000	427.200	161.748	1.711.800	1.967.218
2014	22.980.000	435.300	161.897	1.736.500	1.884.473
2015	23.600.000	439.800	161.760	1.763.100	1.901.511
2016	23.980.000	444.400	161.876	1.791.100	1.909.637
2017	24.450.000	449.100	161.997	1.817.500	1.912.950
2018	24.467.000	452.800	161.845	1.869.800	1.912.775
2019	24.870.000	456.100	161.676	1.842.300	1.911.818
2020	25.230.000	459.600	161.765	1.923.800	1.912.622

Kaynak: UZSTAT, 2019; AzStat, 2019; NBS, 2019; Statistica Moldovei, 2019; Rosstat, 2019; Gosstat, 2019.

Moldova sınırlarında bulunan Gagavuzya Yeri Özerk Bölgesi'nin nüfusu 1989 yılında 163.533 kişi iken; 2019 yılında ise 161.676, 2020 yılında ise 161.765 kişiye yükselmiştir. Azerbaycan sınırlarında bulunan Nahçıvan'ın nüfusu 1989 yılında 238.843 kişi iken; 2019 yılında 456.100 kişiye yükselmiştir. Özbekistan sınırlarında yer alan Karakalpakistan nüfusu 1989 yılında 1.214.000 kişi iken; 2019 yılında 1.842.300 kişiye, 2020 yılında ise 1.923.800 kişiye yükselmiştir (Tablo 10).

Harita 4. Rusya Federasyonu dışındaki diğer ülkelerde bulunan 5 özerk Türk Cumhuriyeti Sınırları

Sincan-Uygur Özerk Bölgesi, Karakalpakistan, Nahçıvan, Gagavuzya ve Kırım'da nüfusun etnik dağılımına bakıldığında; Sincan-Uygur bölgesinde 1993 yılında nüfusun % 62'si Türk, % 36'sı Han Çinliler iken; 2002 yılında Türk nüfusun oranı % 53'e düşmüştür. Han Çinlilerinin oranı ise % 45'e yükselmiştir. 2010 yılında Türk nüfusun oranı % 52'ye düşerken, Han Çinliler oranı % 46'ya ulaşmıştır. 1993-2010 döneminde Doğu Türkistan'daki Türk kökenli nüfus oransal olarak azalarak % 52'ye gerilemiştir. Buna karşılık Han Çinlilerin oranı % 36'dan % 46'ya yükselmiştir (Tablo 11).

Moldova sınırları içinde bulunan Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi'nde 1989 yılında % 79'u Türk olan nüfusun oranı 2002 yılında % 83'e yükselmiştir. Diğer etnik grupların oranı ise 1989 yılında % 7 iken; 2010 yılında % 15'e yükselmiştir. 1989-2010 sürecinde Rus nüfusun oranı % 7'den % 2'ye düşmüştür. Türk ülkeleri sınırları içinde yer alan Karakalpakistan ve Nahçıvan'da nüfusun tamamına yakını % 99'u Türklerden oluşmaktadır (Tablo 11).

Tablo 11. Diğer Ülkelerde bulunan 5 Özerk Türk Cumhuriyetinde Nüfusun Etnik Yapısı

	1989 %			2002 %			2010 %		
	Türk	Rus*	Diğeri	Türk	Rus	Diğeri	Türk	Rus	Diğeri
Sincan-Uygur³	62	36	2	53	45	2	52	46	2
Karakalpakistan	99	0,5	0,5	99	0,5	0,5	99	0,5	0,5
Nağçıvan	99	0,5	0,5	99	0,5	0,5	99	0,5	0,5
Gagavuzya	79	7	14	73	3	14	82	2	15
Kırım	2	61	37	11	60	29	11	72	17

Kaynak: UZSTAT 2019; AzStat; NBS 2019; Statistica Moldover 2019; Rosstat 2019; Gosstat 2019.

Rusya Federasyonu dışındaki diğer ülkelerdeki 5 Özerk Türk Cumhuriyetinde nüfusun etnik dağılımına bakıldığında; özellikle Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'nde ve Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde yaşanan değişim dikkat çekmektedir. 1989 yılında Kırım Özerk Cumhuriyeti nüfusun etnik dağılımı % 61'ini Ruslar, % 2'sini Kırım Tatarları oluşturmaktadır. Nüfusun %37'sini oluşturan diğer etnik gruplar arasında Ukraynalılar % 32'lik oranla ilk sırada yer almaktadır. Nüfusun %5'ini ise Belaruslar, Ermeniler ve Yahudiler ve diğer azınlık gruplar oluşturmaktadır. 2002 yılında Kırım Tatarlarının oranı % 11'e; Rusların oranı % 60'a yükselirken; Ukraynalıların oranı % 29'a düşmüştür. 2010 yılında Ukraynalılar oranı % 17'ye düşerken; Rusların oranı % 72'ye yükselmiştir. 2010 yılında Kırım Tatarlarının oranı % 11 olarak sabit kaldığı görülmektedir (Tablo 11).

SONUÇ

Türk Dünyasının toplam nüfusu giderek artan bir grafik çizmektedir; ancak bu grafiğin yükselme parametresi ülkelerin sosyoekonomik durumuna göre değişmektedir. 2020 yılı verilerine göre Türkiye 83.614.362 nüfusuyla Türk cumhuriyetleri arasında ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada bulunan Özbekistan 34.558.900 nüfusuyla aynı zamanda Orta Asya'nın en kalabalık ülkesidir. Üçüncü sırada 18.877.100 nüfusuyla Kazakistan yer almaktadır. KKTC 430.861 kişilik nüfusuyla Türk cumhuriyetleri arasında en az nüfuslu ülkedir. 2019 yılında 7 Bağımsız Türk Cumhuriyetinin toplam nüfusu 160.216.318'e ulaştığı tespit edilmiştir.

1926-1989 yılları arasında Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan nüfusu 3'e katlanırken; Kırgızistan nüfusu 4'e katlanmıştır. 1990-2019 döneminde ise Kazakistan haricindeki diğer Türk cumhuriyetlerinde toplam nüfus miktarı kararlı

³ Sincan-Uygur satırı ile Rus sütununun çakıştığı birimlerin verileri Çinlileri göstermektedir.

ve istikrarlı bir şekilde yükselmiştir. Nüfusun gelişimi dalgalı bir grafik çizen Kazakistan'da, ülkenin asli unsuru Kazaklar; sürgün veya göçle başka bölgelere gönderilirken farklı etnik grupların ülkeye yerleştirilmesiyle ülkenin demografik yapısı olağan dışı bir şekilde değiştirilmiştir.

Bağımsızlık sonrası dönemde Türk cumhuriyetlerinde Rus nüfusun oranı giderek azaldığı görülmektedir. Kazakistan'da 1989 sayımında 38 olan Rus nüfusun oranı 2019 yılında % 19'a düşmüştür. Kazakistan'dan sonra en fazla Rus nüfusu barındıran ülke % 5.5 oranıyla Kırgızistan'dır. Azerbaycan ise % 1.8 oranıyla Rus nüfusun en az olduğu ülkedir.

Türk dünyasındaki 15 özerk cumhuriyetin 10'u Rusya Federasyonu sınırları dâhilinde; 5'i ise diğer ülkelerde bulunmaktadır. Nüfusun büyüklüğü bakımından Sincan-Uygur Özerk Bölgesi 25.230.000 nüfusuyla ilk sırada yer almaktadır. İkinci sıradaki Başkurdistan'ın nüfusu 4.038.151 kişidir. En az nüfusa sahip olan özerk cumhuriyet ise 161.765 kişilik nüfusuyla Gagavuzya'dır. Rusya Federasyonu sınırları dâhilinde bulunan 10 Özerk Türk Cumhuriyetinde; 1989 sayımında toplam nüfus 14.054.873 kişi iken; 2020 yılında 17.570.037 kişiye yükselmiştir. Ancak bu nüfus kitlesi içinde Sovyetler Birliği döneminde zorunlu iskân ve benzeri şartlarla Türk bölgelerinde iskan edilmiş Türk olmayan nüfus da bulunmaktadır. Türk dünyası nüfusunun etnik yapısına dair bir bütün olarak karşılaştırma yapma imkanı sunan veriler en son 2010 yılında ortaya konulmuştur. Rusya Federasyonu'ndaki 10 Özerk Türk Cumhuriyetinde 2010 sayımında, 15.340.731 kişiye ulaşan toplam nüfusun 7.644.788 kişisi Türklerden oluşturmaktadır. Bu dönemde nüfusun % 50'si Türk, % 31'i Rus, % 19'u ise diğer etnik gruplardan oluştuğu tespit edilmiştir. Rusya Federasyonu dışındaki diğer ülkelerde bulunan Sincan-Uygur, Karakalpakistan, Nahçıvan, Gagavuzya ve Kırım'dan oluşan 5 Özerk Türk Cumhuriyetinde 2010 yılında 25.973.055 kişiye ulaşan toplam nüfusun 14.498.159'u Türklerden oluşmaktadır. Rusya Federasyondaki Özerk Türk Cumhuriyetlerindeki demografik yapıda, Rus nüfusun oranı giderek azalmaktadır. Buna karşılık Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'nde ise Han Çinlilerin oranı giderek yükselirken; Türk nüfusun oranı düşmektedir. 15 Özerk Türk Cumhuriyetinin tamamına bakıldığında; toplam nüfusun 41.313.786 kişiye ulaştığı 2010 yılında, Türk dilini konuşan nüfusun sayısı 22.142.947 kişidir. Yani nüfusun % 54'ünü Türkler; % 46'sını ise diğer etnik gruplar oluşturmaktadır. Ancak Özerk Türk Cumhuriyetlerinin bağlı bulunduğu ülkelerin resmi kurumlarınca kamuoyuna sunulan bu verilerin bir takım çıkarlar doğrultusunda manipüle edilme durumu göz önünde bulundurulmalıdır.

Özerk cumhuriyetlerin sınırları dahilinde bulunduğu ülkelerin istatistik birimleri tarafından Türk dilini konuşan nüfusa ilişkin 2010 yılı sonrasında

herhangi bir veri açıklanmamıştır. Genel olarak bakıldığında, 7 Bağımsız Türk Devleti ve 15 Özerk Türk Cumhuriyetinin 2010 yılı toplam nüfusu 179.831.929 kişidir. Bu nüfusun 24.484.031 diğer etnik unsurlardan oluşmaktadır. Nitekim 15 Özerk Türk Cumhuriyetinde 22.142.947 kişi olan Türk dilini konuşan nüfus; 7 bağımsız Türk devletinde 133.204.951 kişi olup; Türk dilini konuşan toplam nüfus 155.347.898 kişi olarak kayıtlara geçmiştir.

2020 yılında 7 Bağımsız Türk Devletinin toplam nüfusu 160.216.318 kişi iken; 15 Özerk Türk Cumhuriyetinin toplam nüfusu 45.347.222 kişiye yükselmiştir. Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti'nin nüfusu Özbekistan'a; Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin nüfusu ise Azerbaycan nüfusuna dâhil edilmesiyle Özerk Türk Cumhuriyetinin toplam nüfusu 2.383.400 kişi eksilerek 45.345.202 kişiye düşmektedir. Böylece 2020 yılında 7 Bağımsız devlet ve 15 özerk cumhuriyetin toplam nüfusunun 205.561.520 kişiye ulaştığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın veri ve yöntem kısmında vurgulandığı gibi ortaya konulan bu verilere Türk Bölgeleri olarak bilinen Batı Trakya'da Gümölcine, Irak'ta Kerkük, İran'da Tebriz vb. yerlerde yaşayan Türk nüfusu dahil edilmemiştir. Aynı şekilde Türk Dünyası ülkelerinden göç edip Almanya örneğinde olduğu gibi başka bir ülkeye yerleşmiş, o ülkenin vatandaşlık haklarını kullanan Türk toplulukları açıklanan 205.561.520 toplam nüfus sayısına dahil edilmemiştir. Başta Osmanlı bakiyesi topraklara bulunan ülkelerdeki Türk bölgelerinde yaşayan Türk nüfus ile Türk Dünyası ülkelerinden göç etmiş olup farklı ülkelerde yaşayan Türk nüfusu göz önünde bulundurulduğunda Türk Dünyası nüfusunun çok daha fazla olduğu görülmektedir. Beşerî ve ekonomik kaynaklarıyla büyük bir potansiyele sahip olan Türk Dünyası; nüfus gücüyle küresel ve bölgesel politikaların şekillenmesinde yeni bir güç dengesi olarak daha aktif rol alabilir.

KAYNAKÇA

- Abdülhamitoğlu, N. (1974). *Yüz Binlerin Sürgünü*. İstanbul: Boğaziçi.
- Ağdaş, O. (2006). *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin Bağımsızlık Sonrası Temel Makro Ekonomik Göstergeler Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi/ Bişkek.
- Akengin, H. (2017). *Türk Dünyası ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme*. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-11.
- Akiner, S. (1995). *Sovyet Müslümanları*. Tufan Buzpınar ve Ahmet Mutu (Çev.). İstanbul: İnsan.
- Akpınar, Y. & Ağca, F. (2012). *Çağdaş Türk Edebiyatları 1*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.
- Akseki, U., Deliktaş, E. & Gök, B. (2014). *City Size Distributions in Central Asian Republics: ZIPF'S Law*. *Ege Academic Review*, 14 (2), 295-304.
- Alkan, H. (2012). *Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Kurumsallaşma Süreci: Geçen Yirmi Yılın Bir Bilançosu*. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 61, 1-30.
- Atalay, İ. (2013). *Türk Dünyasının Coğrafyası*. *Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı*, 53, 166-198.
- Atalay, İ. (2016). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, İzmir: Meta.
- Atasoy, E. (2008). *Rusya Federasyonu Sınırları İçinde Yer Alan Özerk Cumhuriyetlerin Etnocoğrafya Işığında Değerlendirilmesi*. *Turkish Studies*, 13, 83-124.
- Avcu, S. A. & Zholdasbekova, A. (2018). *Kazakistan*. A. Ç. Yıldız & M. Yılmaz (Ed.). *Bağımsızlıklarının Yirmi Yedinci Yılında Türk Cumhuriyetleri içinde* (s. 119-197). Ankara: Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı.
- Avşar, Z., Solak, F. & Tosun, S. (1997). *Türk Dünyasının Demografik Yapısı (1950-2025)*. *Yeni Türkiye*, 15, 205-241.
- Buran, A. & Alkaya, E. (2011). *Çağdaş Türk Dilleri 1*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.
- Carthy, J. M. (1998). *Ölüm ve Sürgün*. İstanbul: İnkılâp.
- Cummings, S. N. (2005). *Kazakhstan: Power and the Elite*. Londra: IB Tauris; S.N.

- 📖 Çevik, S. (2019). “Orta Asya Ülkelerinde ve Türkiye’de Devletin Rolüne İlişkin Tutumlar”. Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 91, 81-112.
- 📖 Demirer, M. A. (1993). Türk’ün Onur Sorunu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Ankara: Turhan.
- 📖 Denктаş, R. (2004). Kıbrıs Girit Olmasın. İstanbul: Remzi.
- 📖 Devlet, N. (1999). Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- 📖 Doğanay, H. (1995). Türk Dünyası’nın Siyasî Sınırları. Doğu Coğrafya Dergisi, 1, 132-154.
- 📖 Dönmez, Y. (1987). Türk Dünyasının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- 📖 Dönmez, Y. (1997). Türk Dünyasının Coğrafyası. Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı, 15, 60-72.
- 📖 Durmuş, M. & Yılmaz, H. (2013). Türkiye’nin, Bağımsızlıkları Sonrası Orta Asya Cumhuriyetlerine Dönük Faaliyetleri. Türk Dünyası Özel Sayısı, 53, 110-136.
- 📖 Ecevit, E. (2013). Türk Cumhuriyetlerinde Yaşam Beklentisinin Belirleyicileri ve Ampirik Bir Analiz. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 21, 349-363.
- 📖 Eker, S. (2011). Orta Asya’nın İrani Halkı Tacikler ve Bağımsızlığının 20. Yılında Tacikistan (I). Türkiyat Araştırmaları, 15, 349-398.
- 📖 Eyüboğlu, K. (2017). Türk Dünyasında Yer Alan Ülkelerin Makro Performanslarının Karşılaştırılması. Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 83, 331-350.
- 📖 Güzel, H. C. (2013). 300 Milyonluk Türk Dünyası. Türk Dünyası Özel Sayısı, 53, 224-230.
- 📖 Kamalov, İ. (2011). Rusya’nın Orta Asya Politikaları. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- 📖 Kara, H. (2006). Orta Asya Ülkelerindeki Etnik Yapının Bölge Güvenliğine Etkileri. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, VI(1), 101-109.
- 📖 Karagözoğlu, B. (2016). Romen Dilinde Kullanılan Farsça Kelimeler. Doğu Esintileri, 4, 179-204.
- 📖 Kaymas, S. (2019). Türk Dünyasında Kültür ve Yaratıcı Endüstri Yönetişimi Üzerine Bir Değerlendirme. Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 90, 215-243.

- Kırımlı, H. (1996). Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kovuncu, O. (2013). Ana Hatlarıyla Türklerin Dünyası. Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı, 53, 101-109.
- Olcott, M. B. (1997). Kazakhstan: Pushing for Eurasia. New States, New Politics: Building the Post-Soviet Nations. I. Bremmer & R. Taras (Ed.). Cambridge: Cambridge University.
- Oran, B. (2000). Küreselleşme ve Azınlıklar. Ankara: İmaj.
- Özcan, K. (2002) Vatana Dönüş: Kırım Türklerinin Sürgünü ve Millî Mücadele Hareketi (1944-1991). İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı.
- Özey, R. (2001). Dünya ve Ülkeler Coğrafyası (4. Baskı). İstanbul: Aktif.
- ----- (2006). Türkiye ve Komşu Ülkeler Coğrafyası. İstanbul: Aktif.
- ----- (2011). Türk Dünyası Coğrafyası. İstanbul: Aktif.
- ----- (2013). Türk Dünyası Coğrafyası. Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı, 53, 144-165.
- Özkan, N. (2007). Türk Dilinin Yurtları (2. Baskı). Ankara: Akçağ.
- Özsoy, B. (2019). Türk Cumhuriyetlerinde Kadın Sorunsalı: Uluslararası Raporlar Işığında Türk Cumhuriyetlerinde Kadınların Mevcut Durumu. Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 89, 171-192.
- Şahin, C. (2003) Ülkeler Coğrafyası. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Tandoğan, A. (1998). Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu. Trabzon: Lega.
- Tavkul, U. (2009). Kafkasya'da Kültürel Etkileşim-SosyoLinguistik Bir Araştırma. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Uludağ, İ. & Mehmedov, S. (1992). Sovyetler Birliği Sonrası Bağımsız Türk Cumhuriyetleri ve Türk Gruplarının Sosyo-Ekonomik Analizi Türkiye İle İlişkileri. İstanbul: TOBB.
- Yıldız, F. (2018). Türkmenistan. A. Ç. Yıldız & M. Yılmaz (Ed.). Bağımsızlıklarının Yirmi Yedinci Yılında Türk Cumhuriyetleri içinde (s. 401-460). Ankara: Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (9. Baskı). Ankara: Seçkin.
- Yıldız, M. (2006). Dünden Bugüne Kafkasya. İstanbul: Yitik Hazine.

- 📖 Yiğit, A. (2013). Yeryüzünde Türk Nüfusun Dağılışı ve Miktarı Sorunu. Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı, 53, 199-223.
- 📖 Yiğit, A. (1996). Türk Ülkeleri ve Türklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası. Elazığ: TİSAV.

Elektronik Kaynaklar

- 📖 AzStat Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi. <http://www.stat.gov.az>. (Erişim Tarihi:11.07.2019).
- 📖 AzStat Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi. <http://www.stat.gov.az> . (Erişim Tarihi:14.02.2021).
- 📖 CIA Amerika Birleşik Devletleri Merkezi Haber alma Teşkilatı. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> (Erişim Tarihi: 19.01.2020).
- 📖 Gosstat Ukrayna Devlet İstatistik Servisi. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ds/kn/kn_e/kn0310_e.html (Erişim Tarihi: 11.12.2019).
- 📖 Gosstat Ukrayna Devlet İstatistik Servisi. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ds/kn/kn_e/kn0310_e.html (Erişim Tarihi: 05.02.2021).
- 📖 IMF International Monetary Fund. <https://www.imf.org/en/Countries> (Erişim Tarihi: 10.01.2020).
- 📖 KAZSTAT Kazakistan Cumhuriyeti Milli Ekonomi Bakanlığı İstatistik Komitesi. <https://stat.gov.kz> (Erişim Tarihi:15.07.2019).
- 📖 KAZSTAT Kazakistan Cumhuriyeti Milli Ekonomi Bakanlığı İstatistik Komitesi. <https://stat.gov.kz> (Erişim Tarihi:15.02.2021).
- 📖 KCMİK Kırgızistan Cumhuriyeti Milli İstatistik Komitesi. <http://www.stat.kg> (Erişim Tarihi:12.07.2019).
- 📖 KCMİK Kırgızistan Cumhuriyeti Milli İstatistik Komitesi. <http://www.stat.kg> (Erişim Tarihi:20.02.2021).
- 📖 KKTC DPÖ Devlet Planlama Örgütü <http://www.devplan.org> (Erişim Tarihi: 08.07.2019).
- 📖 KKTC İstatistik Kurumu. <http://www.stat.gov.ct.tr> (Erişim Tarihi: 08.07.2019).
- 📖 KKTC İstatistik Kurumu. <http://www.stat.gov.ct.tr/HIA-BULTEN-YIL-7.aspx> (Erişim Tarihi: 12.03.2021).

- KKTC İstatistik Kurumu. <http://www.stat.gov.ct.tr/IST-YIL-2019.aspx> (Erişim Tarihi: 12.03.2021).
- NBS (Çin Ulusal İstatistik Bürosu). <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2019/indexeh.htm> (Erişim Tarihi: 14.02.2020).
- NBS Çin Ulusal İstatistik Bürosu. <http://www.stats.gov.cn/english/Statisticaldata/CensusData/> (Erişim Tarihi: 07.11.2019).
- NBS Çin Ulusal İstatistik Bürosu. <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2020/indexeh.htm> (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- Rosstat Federal Devlet İstatistik Servisi. <https://showdata.gks.ru/report/278934/> (Erişim Tarihi:10.11.2019).
- Rosstat Rusya Federal Devlet İstatistik Servisi. <http://www.perepis2002.ru/index.html?id=11> (Erişim Tarihi: 14.12.2021).
- Rosstat Rusya Federal Devlet İstatistik Servisi. <https://rosstat.gov.ru/folder/13388> (Erişim Tarihi: 11.03.2021).
- Statistica Moldovei Moldova Cumhuriyeti İstatistikleri Ulusal Bürosu. <https://statistica.gov.md/index.php?l=en#idc=205&> (Erişim Tarihi:10.08.2019).
- Statistica Moldovei, Moldova Cumhuriyeti İstatistikleri Ulusal Bürosu. https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/en/60%20Statistica%20regionala/60%20Statistica%20regionala__02%20POP__POP/POP010300reg.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774 (Erişim Tarihi:11.02.2021).
- TDK, Türk Dil Kurumu. (2020) <https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 08.06.2020)
- TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu. <https://biruni.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 16.02.2021).
- TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> (Erişim Tarihi: 15.07.2019).
- TürkmenStat Türkmenistan Devlet İstatistik Komitesi. <http://www.stat.gov.tm> (Erişim Tarihi:19.07.2019).

- TÜRKSOY Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (2019). Üyeler. <https://www.turksoy.org/> (Erişim Tarihi:11.06.2019).
- UHRP The Uyghur Human Rights Project <https://uhrp.org/featured-articles/spatial-results-2010-census-xinjiang> (Erişim Tarihi: 06.11.2019).
- UN (United Nations) <http://data.un.org/Host.aspx?Content=CountryLinks> (Erişim Tarihi:12.02.2020).
- UN (United Nations) <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/> (Erişim Tarihi:12.02.2020).
- UN (United Nations) https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262 (Erişim Tarihi: 24.08.2019).
- UN (United Nations) https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262 (Erişim Tarihi: 12.02.2021).
- UN Department of Economic and Social Affairs Population Dynamics. <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/> (Erişim Tarihi:10.07.2019).
- UZSTAT Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi <http://www.stat.uz> (Erişim Tarihi:22.07.2019).
- UZSTAT Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi <http://www.stat.uz> (Erişim Tarihi: 18.02.2021).
- World Bank. <https://databank.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL/1ff4a498/Popular-Indicators> (Erişim Tarihi:10.01.2019).
- Демоскоп Weekly. <http://www.demoscope.ru/weekly/app/links.php#2> (Erişim Tarihi: 25.08.2019).